

Journal Website

Article history:
Received 07 April 2026
Revised 05 September 2026
Accepted 12 September 2026
Initial Publication 28 September 2026
Final Publication 23 October 2026

Dynamic Management and Business Analysis

Volume 5, Issue 4, pp 1-25

E-ISSN: 3041-8933

The Relationship Between Inefficient Management and the Absence of Development Policies Adapted to Local Conditions and the Persistence of Uneven Development on Qeshm Island

Ahmad. Yahyaei¹, Samineh. Bahadori Jahromi^{2*}, Abdelhamid. Delshad³, Seyed Kourosh. Sarwarzadeh²

¹ PhD Student, Department of Sociology, Ja.C., Islamic Azad University, Fars, Iran

² Department of Social Sciences, Ja.C., Islamic Azad University, Fars, Iran

³ Department of Educational Sciences, Ja.C., Islamic Azad University, Fars, Iran

* Corresponding author email address: Saminbahadori.jahromi@iau.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Yahyaei, A., Bahadori Jahromi, S., Delshad, A., & Sarwarzadeh, S. K. (2026). The Relationship Between Inefficient Management and the Absence of Development Policies Adapted to Local Conditions and the Persistence of Uneven Development on Qeshm Island. *Dynamic Management and Business Analysis*, 5(4), 1-25.

<https://doi.org/10.61838/dmbaj.404>

© 2026 the author(s). Published by Knowledge Management Scientific Association. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

ABSTRACT

Objective: This study aimed to determine the relationship between inefficient management and the absence of development policies adapted to local conditions and the persistence of uneven development on Qeshm Island.

Methodology: This applied study employed a descriptive-analytical, survey-based design. The statistical population included adult residents of Qeshm Island as well as managers, experts, local elites, and economic actors familiar with regional development issues. Based on Cochran's formula, 384 participants were selected using stratified sampling, while purposive sampling was applied to managers and experts. Data were collected using a researcher-developed questionnaire scored on a five-point Likert scale. Content validity was assessed through expert review, construct validity through confirmatory factor analysis, and the overall Cronbach's alpha coefficient was 0.89. Data were analyzed using SPSS version 26 and AMOS version 24 through Pearson correlation, simple regression, multiple regression, and structural equation modeling.

Findings: Institutional and managerial factors were positively and significantly correlated with uneven development ($r=0.65$, $p<0.001$). Simple regression showed that inefficient management and locally inappropriate development policies significantly predicted uneven development ($\beta=0.63$, $t=13.12$, $p<0.001$, $R^2=0.40$). In multiple regression, institutional and managerial factors were the strongest predictor ($\beta=0.39$), while the overall model explained 62% of the variance in uneven development. Structural equation modeling indicated satisfactory model fit ($\chi^2/df=2.14$, $CFI=0.94$, $GFI=0.92$, $RMSEA=0.048$). The direct effect of institutional and managerial factors on uneven development was $\beta=0.46$, and the final model explained 64% of its variance.

Conclusion: Inefficient management, limited local participation, inadequate transparency, and development policies that are insufficiently adapted to local conditions play a central role in sustaining uneven development on Qeshm Island; therefore, strengthening local governance and designing territorially responsive development policies may reduce regional development disparities.

Keywords: Inefficient management, development policies, local conditions, uneven development, local governance, Qeshm Island

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Balanced regional development is a fundamental requirement for spatial justice, sustainable economic growth, equitable access to public services, and the long-term stability of local communities. Nevertheless, development processes rarely occur uniformly across geographical space. Economic activities, investment flows, infrastructure, employment opportunities, and public services tend to become concentrated in particular locations, while peripheral areas may remain comparatively disadvantaged. Such spatial concentration can create persistent disparities between regions and can transform initial differences in access to resources into structural patterns of uneven development. Contemporary research has demonstrated that uneven development is not merely the outcome of geographical differences or unequal natural endowments; rather, it is closely associated with the ways in which capital, resources, productive activities, and institutional opportunities are organized and distributed across space ([Althouse et al., 2023](#)). Regional disparities may therefore persist even under conditions of economic growth when the benefits generated by that growth are not distributed inclusively.

The institutional and managerial dimensions of development are particularly important in explaining why economic growth does not necessarily produce balanced territorial outcomes. Regional development depends not only on the availability of financial and natural resources but also on the capacity of institutions to identify local priorities, coordinate development programs, allocate resources transparently, and involve local communities in decision-making. When development policies are designed without sufficient consideration of local characteristics, the resulting interventions may disproportionately benefit already advantaged areas. Research on regional production systems has similarly shown that regions occupy different positions within production and training networks and that these differences can reinforce unequal trajectories of development over time ([Teixeira, 2021](#)). Therefore, the institutional capacity to adapt policies to local economic, social, and spatial conditions is crucial for reducing disparities.

Uneven development has also been a persistent concern in Iran, where regional differences in infrastructure, human capital, public services, investment, and economic opportunities have remained visible despite successive development programs. Research on development strategies in Iran has indicated that centralized policy structures and uneven allocation of development resources can contribute to long-term spatial inequalities ([Rahimi, 2017](#)). Similarly, differences in access to educational and health-related human capital can generate unequal economic consequences across regions, thereby reinforcing pre-existing disparities rather than eliminating them ([Sepehrdoust et al., 2014](#)). These findings highlight the importance of integrating economic policies with social infrastructure and territorially sensitive planning.

Qeshm Island provides a particularly relevant context for examining these processes. The island possesses considerable economic potential because of its strategic geographical position, free-trade-zone status, tourism attractions, coastal resources, and commercial activities. However, the existence of substantial development potential does not necessarily imply that development benefits are distributed evenly among urban centers, rural settlements, and peripheral communities. Previous research on Qeshm Island has shown that tourism can provide significant opportunities for entrepreneurship and employment, but the realization of these opportunities depends strongly on institutional support, infrastructure,

accessibility, and effective planning ([Savadi, 2020](#)). Accordingly, tourism-driven growth may remain spatially concentrated unless development policies deliberately establish stronger connections between major economic centers and local communities.

Locally adapted planning is especially important in geographically diverse and environmentally sensitive regions. Qeshm Island contains settlements with differing levels of accessibility, infrastructure, livelihood patterns, environmental capacity, and proximity to commercial and tourism centers. Development policies that treat these areas as homogeneous may fail to address their specific constraints and opportunities. Research in regional and metropolitan planning has emphasized the importance of spatial connectivity, environmental networks, and context-sensitive planning in achieving sustainable territorial development ([Tache, 2023](#)). Likewise, studies of peri-urban development demonstrate that economic, demographic, and locational differences strongly shape patterns of spatial transformation and should therefore be incorporated into local development strategies ([Sharifinia, 2023](#)).

Effective management of public assets and development resources is another essential component of balanced development. Public resources can contribute to long-term sustainability only when their allocation reflects broader social priorities and territorial needs rather than short-term economic concentration ([Mahdi & Mehrpour, 2025](#)). Weak coordination, inadequate accountability, limited transparency, and insufficient local participation may therefore prevent economically valuable regions from achieving inclusive development. In this respect, management inefficiency should be understood not simply as poor administrative performance but as a broader inability to connect development resources with the actual needs of different local communities.

The participation and empowerment of local human resources are equally important. Inclusive development requires that local residents have meaningful access to employment, skills, entrepreneurship, and decision-making opportunities. Research on inclusive talent development indicates that sustainable organizational and economic performance is strengthened when opportunities for participation and capability development are distributed across different groups rather than concentrated among a limited segment of the population ([Kaliannan et al., 2023](#)). At the regional level, excluding local communities from economic opportunities or development planning may weaken the relationship between investment growth and improvements in local well-being.

Cultural and environmental characteristics must also be incorporated into local development policies. Sustainable tourism development, for example, is more effective when environmental, architectural, social, and indigenous capacities are integrated into planning and investment decisions ([Ghalebadi et al., 2025](#)). In culturally distinctive communities, development strategies that disregard local identity may generate economic transformation while simultaneously weakening social cohesion or producing unequal cultural consequences. The relationship between cultural globalization and sustainable development illustrates the importance of balancing modernization with the preservation of local cultural structures ([Ezeudu, 2024](#)). Similarly, culturally informed and foresight-based planning can help policymakers anticipate the long-term social effects of development interventions and improve their compatibility with local conditions ([Mohammadi Azar, 2023](#)).

The integration of cultural heritage into development planning is particularly relevant to Qeshm because local identity and heritage constitute important territorial assets. Previous studies have demonstrated that cultural heritage can reinforce place identity and support sustainable development when

it is incorporated into development policy rather than treated separately from economic planning (Rezaei & Karimi, 2024). Emerging digital approaches also provide opportunities to connect cultural preservation with contemporary development strategies (Huang & Li, 2025). At the same time, smart technologies can facilitate more evidence-based management of infrastructure, resources, and environmental systems, thereby improving the capacity of decision-makers to identify spatial inequalities and target interventions more effectively (Reddy et al., 2025). However, technological innovation cannot substitute for effective governance; without equitable institutional frameworks, new technologies may themselves become concentrated in already advantaged locations.

The rapid emergence of digital assets and new economic structures further increases the importance of adaptive governance and regulatory capacity. Such developments require clear institutional frameworks capable of translating new forms of economic activity into broadly distributed local opportunities (Oliynyk & Kucheriavyi, 2023). This issue is particularly relevant for free-trade regions, where investment and technological change may progress more quickly than local institutional adaptation. Moreover, evidence from major urban development projects demonstrates that large investments or iconic projects do not automatically generate balanced spillover effects. Their local developmental impact depends heavily on complementary policies, territorial integration, and connections to the surrounding economy (Patterson, 2022). Similarly, the successful reuse and transformation of existing urban and post-industrial spaces requires integrated planning that considers historical, social, and spatial context (Zhou et al., 2022).

Taken together, the literature suggests that uneven development is shaped by the interaction of economic concentration, infrastructure disparities, geographical differences, institutional quality, participation, and the local appropriateness of development policies. In the case of Qeshm Island, the critical question is therefore not simply whether development has occurred, but whether the managerial and policy structures governing development have been capable of distributing its opportunities and benefits across different parts of the island. Accordingly, the present study aimed to determine the relationship between inefficient management and the absence of development policies adapted to local conditions and the persistence of uneven development on Qeshm Island.

Methods and Materials

This applied, descriptive-analytical, and survey-based study employed a predominantly quantitative design to examine the relationship between inefficient management, locally inappropriate development policies, and persistent uneven development on Qeshm Island. The study population comprised adults aged 18 years and older residing on the island, together with a limited group of managers, experts, local elites, and economic actors familiar with regional development issues. The eligible adult population was estimated at approximately 48,318 individuals. Using Cochran's formula with a 95% confidence level, a 0.05 margin of error, and p and q values of 0.50, an initial sample size of approximately 381 was calculated. To compensate for potentially incomplete responses and improve analytical adequacy, the final sample was increased to 384 participants. Stratified sampling was used to ensure representation of different territorial groups. The final sample included 230 rural residents, 135 urban residents, and 19 managers, experts, local elites, and economic actors. Random selection was used among resident groups, while knowledgeable managerial and expert participants were selected purposively.

Data were collected using a researcher-developed questionnaire designed specifically around the principal variables of the study. The instrument assessed inefficient management through indicators such as managerial effectiveness, transparency in resource allocation, institutional coordination, accountability, and local participation. The absence of locally adapted development policies was assessed through items concerning the responsiveness of development programs to local needs, incorporation of indigenous capacities, participation of local stakeholders, and suitability of resource allocation for different areas. Uneven development was evaluated through inequalities in employment opportunities, income distribution, access to economic facilities, educational and health services, social infrastructure, and cultural facilities. Items were scored on a five-point Likert scale ranging from 1 for strongly disagree to 5 for strongly agree. Content validity was examined by 12 specialists, producing an overall content validity index of 0.87. A 30-participant pilot study demonstrated satisfactory internal consistency, and Cronbach's alpha for the overall questionnaire was 0.89. Confirmatory factor analysis supported the measurement structure, with accepted factor loadings exceeding 0.50. Data were analyzed using SPSS version 26 and AMOS version 24. Descriptive statistics, Pearson correlation, simple and multiple regression analyses, and structural equation modeling were employed. Statistical significance was set at 0.05.

Findings

A total of 384 valid questionnaires were analyzed. Of the participants, 58.6% were men and 41.4% were women. The mean age was 35.7 years with a standard deviation of 9.4 years. Rural residents represented 59.9% of the sample, urban residents 35.1%, and managers, experts, and local elites 5.0%. Overall, 55.7% of participants were employed, while 18.8% were unemployed. The mean monthly income was 14.8 million tomans with a standard deviation of 7.3 million.

The descriptive findings demonstrated an unfavorable evaluation of institutional and managerial conditions. The overall mean for institutional and managerial factors was 2.35, the lowest among the principal constructs. Local participation in decision-making had the lowest mean at 2.25, followed by transparency in resource allocation at 2.31, institutional coordination at 2.37, institutional accountability at 2.41, and management effectiveness at 2.42. These values were all below the theoretical midpoint of 3.00, indicating that respondents perceived substantial weaknesses in development governance.

The economic dimension also reflected uneven conditions. Its overall mean was 2.65. Access to economic facilities had a mean of 2.36, income distribution 2.48, employment opportunities 2.61, and local investment 2.74. The social development mean was 2.74, with health services scoring particularly low at 2.47. The cultural dimension had an overall mean of 2.83, while cultural spaces and cultural participation had means of 2.39 and 2.57, respectively.

Pearson correlation analysis demonstrated that institutional and managerial factors had the strongest association with uneven development, with $r=0.65$ and $p<0.001$. Inequality in economic resource distribution was also strongly correlated with uneven development at $r=0.61$, followed by weak social infrastructure at $r=0.58$ and geographical differences at $r=0.42$; all relationships were statistically significant.

Simple regression analysis showed that inefficient management and inadequately localized development policies significantly predicted uneven development. The standardized regression coefficient was $\beta=0.63$, with $t=13.12$ and $p<0.001$. The coefficient of determination was $R^2=0.40$, indicating that institutional and managerial factors alone explained 40% of the variation in uneven development.

Multiple regression analysis further demonstrated that the combined predictors explained 62% of the variance in uneven development. Institutional and managerial factors remained the strongest predictor with $\beta=0.39$, followed by economic inequality with $\beta=0.34$, weak infrastructure with $\beta=0.28$, and geographical differences with $\beta=0.17$. All predictors were statistically significant.

Structural equation modeling confirmed the adequacy of the proposed model. The chi-square value was 412.36 with 193 degrees of freedom, and χ^2/df was 2.14. Other fit indices were GFI=0.92, AGFI=0.90, CFI=0.94, TLI=0.93, NFI=0.91, and RMSEA=0.048, demonstrating satisfactory model fit. The standardized direct effect of institutional and managerial factors on uneven development was $\beta=0.46$, which was the largest structural coefficient in the model. Its indirect effect was 0.07 and its total effect reached 0.53. By comparison, the total effects of economic resource inequality, weak infrastructure, and geographical differences were 0.44, 0.36, and 0.24, respectively. The structural model explained 64% of the variance in uneven development.

Discussion and Conclusion

The findings demonstrate that persistent uneven development on Qeshm Island is strongly associated with institutional and managerial deficiencies. Among all examined factors, inefficient management and the lack of development policies adapted to local conditions showed the strongest statistical relationship with uneven development. This pattern was consistently observed across correlation analysis, simple regression, multiple regression, and structural equation modeling. The convergence of these results indicates that institutional quality is not a peripheral factor but a central mechanism through which regional disparities are reproduced.

The particularly low scores for local participation, transparency, institutional coordination, and managerial effectiveness suggest that the key development problem is not necessarily the absence of economic potential. Qeshm possesses considerable tourism, commercial, environmental, and geographical advantages. However, these capacities may fail to generate balanced outcomes when development decisions are insufficiently connected to the differing needs of rural settlements, urban centers, peripheral communities, and local economic actors. The findings therefore indicate a distinction between economic growth and balanced development. Expansion of investment or tourism can coexist with spatial inequality when access to opportunities and services remains uneven.

The strong effect of institutional factors also helps explain why economic inequality and infrastructure disparities persist. Management institutions influence where resources are allocated, which projects receive priority, which communities participate in decision-making, and how development benefits are distributed. Consequently, inefficient management may indirectly intensify economic and social inequalities by reinforcing the concentration of investment and infrastructure in already advantaged locations. The total structural effect of institutional and managerial factors, which exceeded their direct effect, supports this interpretation.

Economic resource inequality was the second most influential factor. The results suggest that uneven access to employment, investment, financial facilities, and income-generating opportunities contributes substantially to territorial disparities. However, its effect remained smaller than that of institutional factors when all predictors were assessed simultaneously. This indicates that economic inequality should partly be understood as an outcome of development governance rather than as an entirely independent problem.

Weak social infrastructure also contributed significantly to uneven development. Differences in access to health, education, welfare, and cultural facilities can reduce the capacity of residents in disadvantaged locations to benefit from economic opportunities. Such disparities may therefore reproduce uneven development across generations by limiting human capital formation and local participation. Geographical differences also had a significant effect, but their relative contribution was smaller. This suggests that physical distance, settlement dispersion, and differential accessibility create development challenges, yet effective management can potentially mitigate part of their impact through targeted infrastructure investment and territorially differentiated policies.

The structural model ultimately explained 64% of the variance in uneven development, indicating that the proposed combination of managerial, economic, infrastructural, and geographical factors provides a strong explanation of regional inequalities on Qeshm Island. Nevertheless, the predominance of institutional and managerial factors suggests that policy reform should begin with governance arrangements. Development planning should move away from standardized and centrally oriented approaches toward policies based on local needs, territorial differences, indigenous economic capacities, and meaningful stakeholder participation.

In conclusion, the study confirms that inefficient management and the absence of development policies adapted to local conditions significantly contribute to the persistence of uneven development on Qeshm Island. The most important mechanism appears to be the inability of existing managerial structures to translate the island's substantial economic and tourism capacities into geographically and socially inclusive development. Improving transparency, strengthening institutional coordination, increasing local participation, decentralizing selected development decisions, and allocating resources according to measurable territorial needs could therefore play a central role in reducing development disparities. Balanced development on Qeshm Island requires not only more investment, but a different mode of governance in which local conditions become a central criterion for development planning, implementation, and evaluation.

تعیین رابطه بین مدیریت ناکارآمد و نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی با تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم

احمد یحیایی^۱، ثمینه بهادری جهرمی^{۲*}، عبدالحمید دلشاد^۳، سید کورش سرورزاده^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، فارس، ایران

۲. گروه علوم اجتماعی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، فارس، ایران

۳. گروه علوم تربیتی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، فارس، ایران

*ایمیل نویسنده مسئول: Saminbahadori.jahromi@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی/اصیلی

نحوه استناد به این مقاله:

یحیایی، احمد، بهادری جهرمی، ثمینه، دلشاد، عبدالحمید، و سرورزاده، سید کورش. (۱۴۰۵). تعیین رابطه بین مدیریت ناکارآمد و نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی با تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم. مدیریت پویا و تحلیل کسب و کار، ۵(۴)، ۲۵-۱.

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده(گان) است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY 4.0) صورت گرفته است.

هدف: هدف این پژوهش تعیین رابطه بین مدیریت ناکارآمد و نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی با تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم بود. **روش‌شناسی:** پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی و پیمایشی بود. جامعه آماری شامل افراد بزرگسال ساکن جزیره قشم و گروهی از مدیران، کارشناسان، نخبگان محلی و فعالان اقتصادی آشنا با مسائل توسعه منطقه‌ای بود. بر اساس فرمول کوکران، ۳۸۴ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و در بخش مدیران و کارشناسان با روش هدفمند انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته مبتنی بر مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت بود. روایی محتوایی ابزار با نظر متخصصان و روایی سازه با تحلیل عاملی تأییدی بررسی شد و ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه ۰.۸۹ به دست آمد. داده‌ها با استفاده از SPSS نسخه ۲۶ و AMOS نسخه ۲۴ و از طریق همبستگی پیرسون، رگرسیون ساده، رگرسیون چندگانه و مدل‌یابی معادلات ساختاری تحلیل شدند. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد عوامل نهادی و مدیریتی با توسعه نامتوازن رابطه مثبت و معناداری داشتند ($t=0.65, p<0.001$). در رگرسیون ساده، مدیریت ناکارآمد و سیاست‌های توسعه‌ای نامتناسب با شرایط محلی توسعه نامتوازن را به‌طور معناداری پیش‌بینی کردند ($\beta=0.63, t=13.12, p<0.001, R^2=0.40$). در رگرسیون چندگانه، عوامل نهادی و مدیریتی با $\beta=0.39$ قوی‌ترین پیش‌بین بودند و مدل ۶۲ درصد از واریانس توسعه نامتوازن را تبیین کرد. مدل معادلات ساختاری نیز برازش مطلوبی داشت ($\chi^2/df=2.14, CFI=0.94, GFI=0.92, RMSEA=0.048$) و اثر مستقیم عوامل نهادی و مدیریتی بر توسعه نامتوازن برابر با $\beta=0.46$ بود. مدل نهایی ۶۴ درصد از واریانس توسعه نامتوازن را تبیین کرد. **نتیجه‌گیری:** یافته‌ها نشان می‌دهد ناکارآمدی مدیریتی، ضعف مشارکت محلی، فقدان شفافیت و عدم انطباق سیاست‌های توسعه‌ای با نیازها و ظرفیت‌های مناطق مختلف قشم نقش محوری در تداوم توسعه نامتوازن دارند؛ بنابراین اصلاح حکمرانی محلی و طراحی سیاست‌های مبتنی بر شرایط واقعی مناطق می‌تواند به کاهش شکاف‌های توسعه‌ای کمک کند.

کلیدواژه‌گان: مدیریت ناکارآمد، سیاست‌های توسعه‌ای، شرایط محلی، توسعه نامتوازن، حکمرانی محلی، جزیره قشم

مقدمه

توسعه منطقه‌ای متوازن یکی از اساسی‌ترین الزامات تحقق عدالت فضایی، کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و دستیابی به پایداری در سطوح محلی و ملی است. با این حال، تجربه بسیاری از کشورها و مناطق نشان می‌دهد که رشد اقتصادی و گسترش سرمایه‌گذاری لزوماً به توزیع متوازن فرصت‌ها، منابع و خدمات در همه بخش‌های جغرافیایی منجر نمی‌شود. در بسیاری از موارد، توسعه در نقاطی خاص متمرکز می‌شود و در نتیجه، برخی مناطق از زیرساخت‌های اقتصادی، اشتغال، سرمایه، خدمات عمومی و امکانات فرهنگی بیشتری برخوردار می‌شوند، در حالی که سایر مناطق در وضعیت نسبی محرومیت باقی می‌مانند. چنین الگویی از توسعه، علاوه بر افزایش شکاف‌های فضایی، می‌تواند زمینه‌ساز نابرابری‌های پایدار اقتصادی و اجتماعی شود. مطالعات مربوط به توسعه نامتوازن نیز نشان داده‌اند که تمرکز سرمایه، تولید و پیوندهای اقتصادی در مسیرهای خاص، می‌تواند تفاوت‌های فضایی را بازتولید و حتی تشدید کند و موجب شود منافع حاصل از رشد اقتصادی به شکل برابر میان مناطق و گروه‌های مختلف توزیع نشود (Althouse et al., 2023). از این منظر، توسعه نامتوازن صرفاً نتیجه کمبود منابع نیست، بلکه می‌تواند بازتاب نحوه سازمان‌دهی تولید، توزیع سرمایه، تصمیم‌گیری نهادی و کیفیت سیاست‌گذاری منطقه‌ای باشد.

یکی از مهم‌ترین ابعاد توسعه نامتوازن، رابطه میان ساختارهای مدیریتی و نحوه توزیع فرصت‌های توسعه‌ای است. چنانچه مدیریت منطقه‌ای نتواند منابع موجود را بر اساس نیازها، ظرفیت‌ها و محدودیت‌های واقعی مناطق مختلف تخصیص دهد، احتمال تمرکز توسعه در بخش‌های برخوردارتر افزایش می‌یابد. در این وضعیت، برخی مناطق به دلیل برخورداری اولیه از زیرساخت، دسترسی بهتر به بازار، نزدیکی به مراکز تصمیم‌گیری یا جذابیت بیشتر برای سرمایه‌گذاران، سهم بیشتری از پروژه‌ها و امکانات توسعه‌ای دریافت می‌کنند. این روند می‌تواند به ایجاد چرخه‌ای خودتقویت‌شونده منجر شود که طی آن مناطق برخوردار، فرصت‌های بیشتری برای جذب سرمایه و نیروی انسانی پیدا می‌کنند و مناطق کمتر برخوردار با محدودیت‌های فزاینده روبه‌رو می‌شوند. مطالعات مربوط به شبکه‌های تولید جهانی نیز نشان داده‌اند که تفاوت در جایگاه مناطق در ساختارهای تولید و سرمایه‌گذاری می‌تواند موجب ایجاد نظام‌های متفاوت آموزش، مهارت و ظرفیت‌های اقتصادی در سطح منطقه‌ای شود و نابرابری توسعه را در طول زمان تثبیت کند (Teixeira, 2021). بنابراین کیفیت مدیریت و برنامه‌ریزی در سطح محلی و منطقه‌ای نقشی محوری در جلوگیری از تبدیل تفاوت‌های اولیه به شکاف‌های ساختاری ایفا می‌کند.

در ایران نیز مسئله توسعه نامتوازن از دیرباز یکی از چالش‌های اساسی برنامه‌ریزی فضایی و منطقه‌ای بوده است. تمرکز فعالیت‌های اقتصادی، اداری و زیرساختی در برخی مناطق، در کنار ضعف ظرفیت‌های توسعه‌ای در مناطق پیرامونی، موجب شکل‌گیری تفاوت‌های قابل توجه در سطح برخورداری شده است. پژوهش‌های انجام‌شده درباره توسعه نامتوازن در ایران نشان داده‌اند که الگوهای سیاست‌گذاری و راهبردهای کلان توسعه می‌توانند در بازتولید تفاوت‌های منطقه‌ای نقش داشته باشند و هنگامی که برنامه‌های توسعه بدون توجه کافی به ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و فضایی مناطق اجرا شوند، شکاف‌های موجود میان مناطق تشدید می‌شوند (Rahimi, 2017). همچنین شواهد نشان می‌دهد که حتی سرمایه‌گذاری در حوزه سرمایه انسانی، در صورتی که به صورت نامتوازن میان مناطق توزیع شود، می‌تواند آثار متفاوتی بر رشد اقتصادی ایجاد کند؛ به گونه‌ای که مناطق دارای دسترسی بهتر به آموزش و سلامت از ظرفیت بیشتری برای جذب فرصت‌های جدید برخوردار شوند و مناطق محروم‌تر نتوانند به همان میزان از فرآیند رشد بهره‌مند شوند (Sepehroust et al., 2014). این امر نشان می‌دهد که توسعه متوازن نیازمند هماهنگی میان سرمایه‌گذاری اقتصادی، خدمات عمومی، سرمایه انسانی و مدیریت منطقه‌ای است.

در این میان، جزیره قشم به دلیل ویژگی‌های جغرافیایی، اقتصادی و نهادی خاص خود، نمونه‌ای مهم برای بررسی مسئله توسعه نامتوازن به شمار می‌رود. وجود منطقه آزاد تجاری، ظرفیت‌های گسترده گردشگری، موقعیت راهبردی در خلیج فارس، قابلیت‌های حمل‌ونقل

و تجارت و برخورداری از جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی، زمینه‌های متعددی را برای توسعه این جزیره فراهم کرده است. با این حال، وجود ظرفیت‌های توسعه‌ای به خودی خود تضمین‌کننده توزیع متوازن منافع توسعه در میان همه مناطق جزیره نیست. مطالعات انجام‌شده در قشم نشان داده‌اند که گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن می‌توانند ظرفیت قابل توجهی برای کارآفرینی، اشتغال و تنوع‌بخشی اقتصادی فراهم کنند، اما تحقق این ظرفیت‌ها وابسته به وجود محیط مدیریتی و نهادی مناسب، دسترسی به منابع، آموزش، حمایت و زیرساخت‌های لازم است (Savadi, 2020). بنابراین، اگر سیاست‌های توسعه گردشگری، تجارت و سرمایه‌گذاری تنها بر برخی کانون‌ها متمرکز شوند و ارتباط کافی با ظرفیت‌های سکونتگاه‌های محلی نداشته باشند، ممکن است به جای کاهش شکاف‌ها، به تمرکز بیشتر امکانات و فرصت‌ها در نقاط خاص منجر شوند.

ماهیت جزیره‌ای و تنوع سکونتگاه‌های قشم نیز ضرورت توجه به شرایط محلی را برجسته می‌کند. برنامه‌ریزی توسعه در چنین محیطی نمی‌تواند صرفاً بر نسخه‌های عمومی یا الگوهای یکسان برای تمام مناطق استوار باشد، زیرا تفاوت در دسترسی جغرافیایی، ظرفیت‌های زیست‌محیطی، منابع طبیعی، الگوی معیشت، ساختار اجتماعی و قابلیت‌های گردشگری مناطق مختلف، مستلزم سیاست‌های متناسب با زمینه محلی است. تجربه برنامه‌ریزی منطقه‌ای نشان می‌دهد که درک روابط فضایی و زیست‌محیطی و ایجاد پیوند میان زیرساخت‌های طبیعی و توسعه شهری و منطقه‌ای، برای دستیابی به توسعه پایدار ضروری است (Tache, 2023). همچنین مطالعات مربوط به توسعه فضاهای پیرامونی نشان داده‌اند که تغییر کاربری، توسعه سکونتگاهی و شکل‌گیری تقاضاهای جدید در مناطق پیرامونی تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل فضایی، اقتصادی و اجتماعی قرار دارند و سیاست‌گذاری یکسان بدون توجه به ویژگی‌های محلی می‌تواند به الگوهای ناموزون توسعه منجر شود (Sharifinia, 2023). از این رو، در قشم نیز تفاوت‌های میان مناطق شهری، روستایی، ساحلی، تجاری و گردشگری باید در طراحی سیاست‌های توسعه‌ای لحاظ شود.

یکی از مسائل اساسی در این زمینه، کیفیت حکمرانی و نحوه مدیریت منابع عمومی است. توسعه پایدار منطقه‌ای نیازمند مدیریتی است که علاوه بر جذب سرمایه، قادر به تخصیص عادلانه منابع، ایجاد زیرساخت، تقویت خدمات عمومی و پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه محلی باشد. مدیریت دارایی‌ها و منابع عمومی هنگامی می‌تواند در خدمت توسعه پایدار قرار گیرد که تخصیص آنها بر مبنای اولویت‌های بلندمدت و منافع عمومی صورت گیرد، نه صرفاً بر مبنای سود کوتاه‌مدت یا تمرکز فعالیت‌های اقتصادی در مناطق خاص (Mahdi & Mehrpour, 2025). از این منظر، ناکارآمدی مدیریتی را می‌توان در ضعف هماهنگی نهادی، فقدان شفافیت، ناکافی بودن مشارکت محلی، تمرکز تصمیم‌گیری و ناتوانی در تطبیق سیاست‌ها با نیازهای متفاوت مناطق مشاهده کرد. چنین ضعف‌هایی ممکن است سبب شوند ظرفیت‌های بالقوه موجود در جزیره به صورت نامتوازن فعال شوند و برخی جوامع محلی سهم محدودی از منافع توسعه داشته باشند.

مشارکت و بهره‌گیری از سرمایه انسانی محلی نیز بخش مهمی از این مسئله است. توسعه‌ای که فرصت‌های شغلی، مهارتی و مدیریتی را در اختیار گروه‌های محدود قرار دهد، حتی در صورت رشد شاخص‌های کلان اقتصادی، نمی‌تواند به توسعه متوازن منجر شود. مطالعات جدید در حوزه مدیریت منابع انسانی نشان داده‌اند که رویکردهای فراگیر در توسعه استعدادها و فراهم کردن فرصت مشارکت برای گروه‌های مختلف، نقش مهمی در پایداری عملکرد سازمانی و توزیع عادلانه فرصت‌های پیشرفت دارند (Kaliannan et al., 2023). در سطح منطقه‌ای نیز می‌توان استدلال کرد که کنار گذاشتن ساکنان محلی از فرآیندهای تصمیم‌گیری، اشتغال تخصصی و بهره‌مندی از فرصت‌های سرمایه‌گذاری، می‌تواند باعث شود رشد اقتصادی منطقه ارتباط ضعیفی با توانمندسازی جامعه محلی پیدا کند. در چنین شرایطی، توسعه به جای تبدیل شدن به فرآیندی فراگیر، ممکن است به فعالیتی متمرکز و بخشی تبدیل شود که فاصله میان مناطق و گروه‌های اجتماعی را افزایش می‌دهد.

از سوی دیگر، سیاست‌های توسعه‌ای زمانی اثربخش هستند که بتوانند بین رشد اقتصادی، حفاظت از منابع طبیعی و حفظ هویت اجتماعی و فرهنگی تعادل برقرار کنند. در مناطقی که گردشگری و سرمایه‌گذاری به سرعت گسترش می‌یابند، بی‌توجهی به ویژگی‌های فرهنگی و زیست‌محیطی می‌تواند پیامدهای ناخواسته‌ای ایجاد کند. پژوهش درباره توسعه اکوتوریسم نشان می‌دهد که پیوند میان معماری، محیط طبیعی، ظرفیت‌های بومی و سیاست‌های گردشگری پایدار می‌تواند به شکل‌گیری الگوهای توسعه سازگارتر با زمینه محلی کمک کند (Ghalebandi et al., 2025). در مقابل، گسترش پروژه‌های اقتصادی بدون شناخت ظرفیت تحمل محیطی، ساختار معیشت بومی و ویژگی‌های فرهنگی سکونتگاه‌ها ممکن است به تمرکز منافع اقتصادی در گروه‌ها و مناطق خاص و افزایش هزینه‌های اجتماعی در سایر مناطق منجر شود. این موضوع در قشم که بخش قابل توجهی از جذابیت اقتصادی آن به محیط طبیعی، میراث محلی و گردشگری وابسته است، اهمیت مضاعفی دارد.

ابعاد فرهنگی نیز بخشی جدایی‌ناپذیر از سیاست‌گذاری توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی است. توسعه پایدار تنها به افزایش درآمد یا گسترش زیرساخت محدود نمی‌شود، بلکه باید بتواند هویت، میراث و ظرفیت‌های فرهنگی جامعه را نیز در فرآیند برنامه‌ریزی وارد کند. تجربه‌های مرتبط با توسعه شهری نشان داده‌اند که جهانی‌شدن فرهنگی می‌تواند هم فرصت‌هایی برای تعامل و نوآوری ایجاد کند و هم در صورت نبود سیاست‌گذاری مناسب، زمینه تضعیف هویت‌های محلی یا تغییرات نامتوازن فرهنگی را فراهم سازد (Ezeudu, 2024). از این رو، در مناطق گردشگری پذیرنده مانند قشم، برنامه‌های توسعه‌ای باید میان جذب سرمایه و گردشگر از یک سو و حفاظت از سرمایه فرهنگی و اجتماعی جوامع بومی از سوی دیگر تعادل برقرار کنند. بی‌توجهی به این موضوع ممکن است باعث شود برخی مناطق هزینه‌های فرهنگی و اجتماعی توسعه را تحمل کنند، بدون آنکه به همان میزان از مزایای اقتصادی آن برخوردار شوند.

برنامه‌ریزی فرهنگی مبتنی بر آینده‌نگری نیز می‌تواند به ارتقای کیفیت سیاست‌گذاری کمک کند. مطالعات انجام‌شده در ایران نشان می‌دهد که وارد کردن ابعاد فرهنگی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای و استفاده از رویکردهای آینده‌نگرانه می‌تواند به شناسایی پیامدهای بلندمدت تصمیم‌های توسعه‌ای و هماهنگ کردن سیاست‌ها با تحولات اجتماعی و فرهنگی کمک کند (Mohammadi Azar, 2023). این مسئله برای قشم به‌ویژه اهمیت دارد، زیرا سرعت تغییرات اقتصادی و گردشگری می‌تواند تحولات عمیقی در سبک زندگی، الگوهای اشتغال، ارزش‌های اجتماعی و روابط میان جامعه محلی و فضای اقتصادی جدید ایجاد کند. بنابراین، سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی باید نه تنها به وضعیت فعلی مناطق توجه کنند، بلکه پیامدهای بلندمدت سرمایه‌گذاری‌ها و تغییرات ساختاری را نیز در نظر بگیرند.

حفاظت از میراث فرهنگی در کنار توسعه نیز نمونه دیگری از ضرورت پیوند سیاست‌های کلان با ویژگی‌های محلی است. مطالعات انجام‌شده درباره رابطه میراث فرهنگی و توسعه شهری نشان داده‌اند که حفاظت از عناصر تاریخی و فرهنگی، در صورت ادغام شدن با برنامه‌ریزی توسعه، می‌تواند به تقویت هویت مکانی، جذب گردشگر و ایجاد ارزش اقتصادی پایدار کمک کند (Rezaei & Karimi, 2024). یافته‌های جدیدتر نیز نشان می‌دهند که فناوری‌های دیجیتال می‌توانند در حفاظت، مستندسازی و مدیریت میراث فرهنگی نقش مؤثری داشته باشند و امکان سازگاری بیشتر میان توسعه شهری و حفاظت از منابع فرهنگی را فراهم کنند (Huang & Li, 2025). برای جزیره قشم که دارای میراث طبیعی و فرهنگی ارزشمند است، چنین رویکردی نشان می‌دهد که توسعه موفق نیازمند سیاست‌هایی است که ظرفیت‌های محلی را نه مانعی در برابر توسعه، بلکه بخشی از بنیان توسعه تلقی کنند.

در همین راستا، فناوری و مدیریت هوشمند می‌توانند به کاهش برخی ناکارآمدی‌های مدیریتی کمک کنند. استفاده از فناوری‌های هوشمند در مدیریت شهری، منابع طبیعی، انرژی و کشاورزی امکان جمع‌آوری داده‌های دقیق‌تر، پایش مستمر و تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد را فراهم ساخته است (Reddy et al., 2025). در سطح منطقه‌ای نیز بهره‌گیری از چنین ابزارهایی می‌تواند به شناسایی تفاوت‌های فضایی در

دسترسی به خدمات، زیرساخت‌ها و منابع کمک کند و امکان تخصیص هدفمندتر سرمایه را فراهم سازد. با این حال، فناوری تنها زمانی می‌تواند به بهبود توسعه متوازن کمک کند که در چارچوب حکمرانی کارآمد و سیاست‌های روشن قرار گیرد؛ در غیر این صورت، حتی زیرساخت‌های دیجیتال نیز ممکن است عمدتاً در مناطق از پیش برخوردار متمرکز شوند و شکاف‌های موجود را افزایش دهند.

گسترش اقتصاد دیجیتال و دارایی‌های جدید نیز بر پیچیدگی مدیریت توسعه افزوده است. تحول در مفهوم دارایی‌ها و ظهور اشکال دیجیتال سرمایه، نیازمند چارچوب‌های مفهومی و نهادی دقیق برای مدیریت، تنظیم‌گری و بهره‌گیری از فرصت‌های جدید اقتصادی است (Oliynyk & Kucheriavyi, 2023). برای مناطق آزاد که معمولاً در معرض نوآوری‌های اقتصادی، تجارت و سرمایه‌گذاری قرار دارند، ضعف در تنظیم‌گری و نبود چارچوب‌های متناسب می‌تواند موجب تمرکز فرصت‌های جدید در اختیار گروه‌های محدود شود. از این منظر، ظرفیت‌های دیجیتال و اقتصادی جدید زمانی می‌توانند به توسعه محلی کمک کنند که سیاست‌های مدیریت منطقه‌ای بتوانند دسترسی جامعه محلی، کسب‌وکارهای کوچک و گروه‌های مختلف اجتماعی را به این فرصت‌ها تسهیل کنند.

علاوه بر این، تجربه پروژه‌های شاخص توسعه شهری در مناطق مختلف جهان نشان داده است که سرمایه‌گذاری بزرگ یا ایجاد یک پروژه نمادین لزوماً به بهبود گسترده شرایط مناطق پیرامونی منجر نمی‌شود. بررسی اثر پروژه‌های معماری و بازآفرینی شهری نشان می‌دهد که آثار موسوم به «اثر بلبائو» به زمینه محلی، پیوند پروژه با اقتصاد پیرامونی و کیفیت سیاست‌های مکمل وابسته است و نمی‌توان انتظار داشت یک پروژه بزرگ به صورت خودکار باعث تحول متوازن یک منطقه شود (Patterson, 2022). این نکته برای قشم نیز قابل توجه است؛ زیرا تمرکز بر پروژه‌های بزرگ گردشگری، تجاری یا زیرساختی بدون ایجاد پیوند مؤثر با سکونتگاه‌ها، نیروی کار و اقتصاد محلی ممکن است تنها به رشد نقاط خاص منجر شود و شکاف میان مراکز اصلی و مناطق پیرامونی را افزایش دهد.

همین منطق در استفاده مجدد از فضاها و ظرفیت‌های اقتصادی موجود نیز قابل مشاهده است. پژوهش‌های مرتبط با بازآفرینی مناطق و ساختمان‌های پس‌اصنعتی نشان داده‌اند که استفاده موفق از ظرفیت‌های فضایی به برنامه‌ریزی یکپارچه، توجه به ویژگی‌های تاریخی و اجتماعی و ادغام پروژه‌ها در ساختار توسعه کل منطقه نیاز دارد (Zhou et al., 2022). این یافته تأکید می‌کند که حتی وجود ظرفیت‌های اقتصادی یا کالبدی قابل توجه، بدون مدیریت هماهنگ، نمی‌تواند به توسعه پایدار و متوازن منتهی شود. برای جزیره قشم نیز بهره‌گیری از بنادر، فضاها، تجارتی، ظرفیت‌های گردشگری و مناطق روستایی زمانی می‌تواند آثار متوازن داشته باشد که ارتباط میان آنها در قالب یک الگوی فضایی و مدیریتی منسجم تعریف شود.

در نهایت، شواهد موجود نشان می‌دهد که پایداری توسعه در سطح محلی حاصل تعامل چند عامل به هم پیوسته است: کیفیت مدیریت، نحوه تخصیص منابع، میزان مشارکت جامعه محلی، تناسب برنامه‌ها با ویژگی‌های فضایی و فرهنگی، حفاظت از سرمایه‌های طبیعی و میراثی، استفاده از فناوری و ایجاد فرصت‌های فراگیر اقتصادی. مطالعات اخیر نیز تأکید کرده‌اند که کیفیت مدیریت و سیاست‌گذاری در تعیین نحوه بهره‌برداری از ظرفیت‌های توسعه‌ای نقش بنیادین دارد و در صورت ضعف مدیریت، منابع و فرصت‌های موجود ممکن است به جای کاهش نابرابری‌ها به بازتولید آنها منجر شوند (Mahdi & Mehrpour, 2025; Reddy et al., 2025). همچنین، توسعه‌ای که ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی جوامع محلی را در نظر نگیرد، حتی در صورت موفقیت اقتصادی کوتاه‌مدت، با دشواری‌های جدی در زمینه پایداری، پذیرش اجتماعی و عدالت فضایی مواجه خواهد شد (Ezeudu, 2024; Huang & Li, 2025).

بر این اساس، مسئله اصلی در جزیره قشم را نمی‌توان صرفاً به میزان سرمایه‌گذاری یا وجود ظرفیت‌های اقتصادی محدود کرد، بلکه باید بررسی شود که این ظرفیت‌ها چگونه مدیریت می‌شوند، تصمیم‌های توسعه‌ای تا چه اندازه با نیازها و ویژگی‌های محلی سازگار هستند و آیا سازوکارهای مدیریتی موجود قادرند منافع حاصل از توسعه را میان مناطق مختلف جزیره توزیع کنند یا خیر. اهمیت این مسئله زمانی

بیشتر می‌شود که توجه شود تفاوت‌های موجود در دسترسی به فرصت‌های شغلی، خدمات اجتماعی، زیرساخت‌ها و امکانات فرهنگی می‌توانند در طول زمان به شکاف‌های پایدار فضایی تبدیل شوند. در چنین شرایطی، ناکارآمدی مدیریت و نبود سیاست‌گذاری مبتنی بر واقعیت‌های محلی می‌تواند به عنوان مکانیسمی برای تداوم نابرابری عمل کند و حتی در شرایط افزایش سرمایه‌گذاری و رشد فعالیت‌های اقتصادی نیز مانع تحقق توسعه متوازن شود. بنابراین، تحلیل رابطه میان کیفیت مدیریت، تناسب محلی سیاست‌های توسعه‌ای و استمرار نابرابری‌های فضایی می‌تواند درک دقیق‌تری از چرایی تداوم توسعه نامتوازن در قشم فراهم آورد و مبنایی برای اصلاح نظام برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد کند. از این‌رو، هدف پژوهش حاضر تعیین رابطه بین مدیریت ناکارآمد و نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی با تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم بود.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و شیوه اجرا، توصیفی - تحلیلی و از نوع پیمایشی بود. هدف اصلی پژوهش، تعیین رابطه بین مدیریت ناکارآمد و نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی با تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم بود. بر این اساس، مدیریت ناکارآمد و عدم تناسب سیاست‌های توسعه‌ای با شرایط محلی به عنوان متغیرهای تبیین‌کننده و تداوم توسعه نامتوازن به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شدند. توسعه نامتوازن در این مطالعه به تفاوت و نابرابری در برخورداری مناطق مختلف جزیره از فرصت‌های اقتصادی، زیرساخت‌ها، خدمات اجتماعی و امکانات فرهنگی اشاره داشت. رویکرد پژوهش عمدتاً کمی بود و برای تکمیل تفسیر داده‌های پیمایشی از اطلاعات کیفی حاصل از دیدگاه مدیران، کارشناسان و کنشگران آگاه محلی نیز استفاده شد. قلمرو مکانی پژوهش جزیره قشم در استان هرمزگان و قلمرو زمانی گردآوری داده‌ها دوره ۱۴۰۴ تا ۱۴۰۵ بود. انتخاب جزیره قشم با توجه به تمرکز فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری در برخی نقاط جزیره، تفاوت سطح برخورداری مناطق شهری و روستایی و نقش تصمیم‌های مدیریتی و سیاست‌های توسعه‌ای در شکل‌گیری این تفاوت‌ها انجام شد. تمرکز مطالعه صرفاً بر این موضوع بود که تا چه اندازه ضعف در کارآمدی مدیریت و طراحی و اجرای سیاست‌هایی که با نیازها، ظرفیت‌ها و ویژگی‌های محلی جزیره هماهنگ نیستند، می‌تواند استمرار نابرابری توسعه‌ای میان مناطق مختلف قشم را توضیح دهد.

جامعه آماری بخش پیمایشی شامل افراد بالغ ۱۸ سال و بالاتر ساکن جزیره قشم و نیز گروه محدودی از مدیران، کارشناسان، نخبگان محلی و فعالان اقتصادی و اجتماعی آشنا با مسائل توسعه جزیره بود. جمعیت بزرگسال قابل بررسی در زمان انجام پژوهش حدود ۴۸۰۳۱۸ نفر در نظر گرفته شد. با توجه به گستردگی جامعه آماری و تفاوت‌های فضایی و اجتماعی میان مناطق جزیره، نمونه‌گیری به صورت طبقه‌ای انجام شد تا دیدگاه ساکنان مناطق مختلف در نمونه نهایی بازنمایی شود. در طبقه ساکنان محلی، تفاوت میان مناطق شهری و روستایی مورد توجه قرار گرفت و در انتخاب افراد از هر طبقه، نمونه‌گیری تصادفی به کار رفت. در مناطق روستایی، به دلیل پراکندگی سکونتگاه‌ها، ابتدا تعدادی از روستاها به عنوان خوشه‌های میدانی انتخاب شدند و سپس پاسخگویان واجد شرایط در هر خوشه مورد بررسی قرار گرفتند. در بخش مدیران، کارشناسان و نخبگان محلی، انتخاب افراد به صورت هدفمند و بر اساس میزان آگاهی آنان از فرایندهای برنامه‌ریزی، تخصیص منابع، اجرای طرح‌های توسعه‌ای و مسائل مدیریتی جزیره انجام شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برای جامعه محدود، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، خطای مجاز ۰.۰۵ و با در نظر گرفتن $p=0.5$ و $q=0.5$ محاسبه شد و حجم اولیه حدود ۳۸۱ نفر به دست آمد. برای افزایش کفایت داده‌ها و جبران احتمالی پرسشنامه‌های ناقص، حجم نهایی نمونه به ۳۸۴ نفر افزایش یافت. از این تعداد، ۲۳۰ نفر از ساکنان روستایی، ۱۳۵ نفر از ساکنان شهری و ۱۹ نفر از مدیران، کارشناسان، نخبگان و فعالان آگاه محلی انتخاب شدند. مشارکت در پژوهش داوطلبانه بود و پیش از

گردآوری اطلاعات، هدف مطالعه برای پاسخگویان توضیح داده شد. همچنین محرمانگی اطلاعات، ناشناس ماندن پاسخ‌ها و استفاده از داده‌ها صرفاً برای اهداف علمی پژوهش رعایت شد.

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای بود که متناسب با هدف مشخص پژوهش طراحی شد. تدوین گویه‌ها بر سنجش سه حوزه اصلی متمرکز بود: مدیریت ناکارآمد، نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی و تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم. در سنجش مدیریت ناکارآمد، شاخص‌هایی نظیر ضعف هماهنگی میان دستگاه‌های مسئول، ناکارآمدی در تخصیص منابع، ضعف نظارت بر اجرای برنامه‌های توسعه‌ای، پایین بودن شفافیت تصمیم‌گیری، محدود بودن مشارکت جامعه محلی در تصمیم‌سازی، تمرکز تصمیم‌گیری و ناتوانی در اولویت‌بندی نیازهای مناطق کمتر برخوردار مورد توجه قرار گرفت. در سنجش نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی نیز گویه‌ها بر میزان توجه برنامه‌های توسعه‌ای به نیازهای واقعی ساکنان شهری و روستایی، ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی بومی، تفاوت‌های فضایی میان سکونتگاه‌ها، مشارکت نخبگان و جامعه محلی، استفاده از ظرفیت نیروی انسانی بومی، تناسب پروژه‌های سرمایه‌گذاری با اولویت‌های محلی و انعطاف سیاست‌ها در برابر ویژگی‌های خاص مناطق مختلف جزیره متمرکز شدند. برای سنجش تداوم توسعه نامتوازن نیز ادراک پاسخگویان از تمرکز فرصت‌های شغلی و سرمایه‌گذاری در مناطق خاص، تفاوت دسترسی مناطق به خدمات آموزشی و درمانی، نابرابری در برخورداری از زیرساخت‌های رفاهی، تفاوت دسترسی به امکانات فرهنگی و اجتماعی و شکاف میان مناطق مرکزی و روستایی یا پیرامونی جزیره بررسی شد. بنابراین، گویه‌هایی که مستقیماً با موضوع مدیریت، تناسب محلی سیاست‌ها و نابرابری توسعه‌ای ارتباط نداشتند، در ابزار نهایی پژوهش وارد نشدند.

گویه‌های اصلی پرسشنامه با استفاده از مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت از «کاملاً مخالفم» با امتیاز ۱ تا «کاملاً موافقم» با امتیاز ۵ سنجیده شدند. پیش از اجرای نهایی، نسخه اولیه پرسشنامه در اختیار ۱۲ نفر از متخصصان حوزه جامعه‌شناسی توسعه، برنامه‌ریزی منطقه‌ای و توسعه محلی قرار گرفت تا تناسب گویه‌ها با اهداف پژوهش، وضوح مفهومی آنها و قابلیت کاربرد آنها در بستر اجتماعی و مدیریتی جزیره قشم ارزیابی شود. برای بررسی روایی محتوایی از شاخص‌های CVI و CVR استفاده شد. گویه‌هایی که از نظر متخصصان ارتباط کافی با متغیرهای اصلی پژوهش نداشتند یا از وضوح و تناسب لازم برخوردار نبودند، حذف یا اصلاح شدند. میانگین شاخص روایی محتوایی پرسشنامه برابر با ۰.۸۷ به دست آمد که بیانگر کفایت محتوایی ابزار بود. پس از این مرحله، مطالعه مقدماتی با مشارکت ۳۰ نفر از افراد واجد شرایط انجام شد تا وضوح گویه‌ها، نحوه پاسخ‌دهی و همسانی درونی ابزار بررسی شود. ضریب آلفای کرونباخ کل ابزار در ارزیابی نهایی برابر با ۰.۸۹ بود و ضرایب مربوط به ابعاد اصلی نیز بیش از ۰.۸۰ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مطلوب پرسشنامه بود.

روایی سازه ابزار نیز با تحلیل عاملی تأییدی بررسی شد. در مدل اندازه‌گیری، گویه‌های مرتبط با مدیریت ناکارآمد، عدم تناسب سیاست‌های توسعه‌ای با شرایط محلی و توسعه نامتوازن در قالب سازه‌های مرتبط با مدل مفهومی پژوهش بررسی شدند. بارهای عاملی گویه‌های پذیرفته‌شده بیش از ۰.۵۰ بود. همچنین شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری شامل CFI برابر با ۰.۹۳، GFI برابر با ۰.۹۱ و RMSEA برابر با ۰.۰۵۲ بود که برازش مناسب ساختار اندازه‌گیری را نشان داد. مقادیر میانگین واریانس استخراج‌شده برای سازه‌های مورد بررسی بیش از ۰.۵۰ بود و مقایسه جذر AVE هر سازه با همبستگی آن با سایر سازه‌ها نیز تمایز قابل قبول سازه‌ها را نشان داد. در کنار پرسشنامه، برای تکمیل فهم یافته‌های کمی، دیدگاه تعدادی از مدیران، کارشناسان و نخبگان محلی درباره نحوه تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه‌ای، میزان انطباق این برنامه‌ها با نیازهای محلی و پیامدهای تصمیم‌های مدیریتی برای مناطق کمتر برخوردار از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. این داده‌ها نقش مکمل داشتند و برای تفسیر دقیق‌تر الگوهای مشاهده‌شده در داده‌های پیمایشی مورد استفاده قرار گرفتند.

پس از تکمیل فرایند گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ها بررسی و داده‌های قابل استفاده وارد نرم‌افزار SPSS شدند. در مرحله نخست، داده‌ها از نظر وجود پاسخ‌های ناقص، خطاهای ورود اطلاعات و مقادیر غیرمنطقی کنترل شدند. سپس برای توصیف ویژگی‌های نمونه و وضعیت متغیرهای اصلی پژوهش از آمار توصیفی شامل فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار استفاده شد. میانگین و انحراف معیار نمرات مدیریت ناکارآمد، عدم تناسب سیاست‌های توسعه‌ای با شرایط محلی و توسعه نامتوازن محاسبه شد تا تصویری کلی از ادراک پاسخگویان نسبت به هر یک از این سازه‌ها به دست آید. پیش از اجرای تحلیل‌های استنباطی، مفروضه‌های مورد نیاز از جمله توزیع داده‌ها، وجود داده‌های پرت، خطی بودن روابط، استقلال خطاها و نبود هم‌خطی چندگانه میان متغیرهای پیش‌بین بررسی شدند. همچنین همسانی درونی مقیاس‌ها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مجدداً در نمونه اصلی کنترل شد.

برای بررسی رابطه میان متغیرهای اصلی، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد تا جهت و شدت ارتباط مدیریت ناکارآمد و نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی با تداوم توسعه نامتوازن مشخص شود. در مرحله بعد، برای تعیین سهم مستقل هر یک از عوامل مدیریتی و سیاستی در تبیین توسعه نامتوازن، تحلیل رگرسیون چندگانه انجام شد. در این تحلیل، نمره توسعه نامتوازن به عنوان متغیر وابسته و مدیریت ناکارآمد و عدم تناسب سیاست‌های توسعه‌ای با شرایط محلی به عنوان متغیرهای پیش‌بین وارد مدل شدند. ضرایب استاندارد شده رگرسیون، مقدار t ، سطح معناداری، ضریب تعیین و ضریب تعدیل‌شده برای ارزیابی قدرت تبیین مدل گزارش شدند. برای بررسی هم‌خطی نیز شاخص‌های تحمل و VIF مورد ارزیابی قرار گرفتند. علاوه بر تحلیل رگرسیون، مدل اندازه‌گیری و روابط ساختاری میان سازه‌های اصلی با استفاده از AMOS مورد ارزیابی قرار گرفت تا مشخص شود آیا مدل نظری پیشنهادی، که بر اساس آن ناکارآمدی مدیریت و عدم انطباق سیاست‌های توسعه‌ای با واقعیت‌های محلی به استمرار توسعه نامتوازن منجر می‌شوند، با داده‌های تجربی سازگار است یا خیر. برای ارزیابی کفایت مدل از شاخص‌هایی مانند CFI، GFI و RMSEA استفاده شد و ضرایب مسیر استاندارد شده برای تعیین شدت اثر متغیرهای تبیین‌کننده بر توسعه نامتوازن گزارش شدند. سطح معناداری آزمون‌های آماری ۰.۰۵ در نظر گرفته شد. داده‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته نیز از طریق تحلیل محتوای جهت‌دار بررسی شدند و مضامین مرتبط با ضعف مدیریت، عدم مشارکت محلی، ناهماهنگی برنامه‌های توسعه‌ای با نیازهای مناطق مختلف و استمرار تمرکز منابع استخراج شدند. این داده‌های کیفی صرفاً برای تبیین و غنی‌تر کردن یافته‌های کمی مورد استفاده قرار گرفتند و محور اصلی استنباط پژوهش بر نتایج پیمایشی و روابط آماری میان متغیرهای اصلی قرار داشت.

یافته‌ها

در این پژوهش، داده‌های حاصل از ۳۸۴ پرسشنامه معتبر مورد تحلیل قرار گرفت. از مجموع پاسخگویان، ۲۲۵ نفر معادل ۵۸.۶ درصد مرد و ۱۵۹ نفر معادل ۴۱.۴ درصد زن بودند. میانگین سن پاسخگویان ۳۵.۷ سال با انحراف معیار ۹.۴ سال بود؛ به‌طوری‌که ۹۶ نفر معادل ۲۵.۰ درصد در گروه سنی ۱۸ تا ۲۹ سال، ۱۴۷ نفر معادل ۳۸.۳ درصد در گروه ۳۰ تا ۳۹ سال، ۸۹ نفر معادل ۲۳.۲ درصد در گروه ۴۰ تا ۴۹ سال و ۵۲ نفر معادل ۱۳.۵ درصد در گروه ۵۰ سال و بالاتر قرار داشتند. از نظر تحصیلات، ۴۲ نفر معادل ۱۰.۹ درصد دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی، ۱۲۱ نفر معادل ۳۱.۵ درصد دیپلم، ۸۳ نفر معادل ۲۱.۶ درصد فوق‌دیپلم، ۱۰۳ نفر معادل ۲۶.۸ درصد کارشناسی و ۳۵ نفر معادل ۹.۲ درصد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر بودند. از نظر ترکیب مکانی نمونه، ۲۳۰ نفر معادل ۵۹.۹ درصد از مناطق روستایی، ۱۳۵ نفر معادل ۳۵.۱ درصد از مناطق شهری و ۱۹ نفر معادل ۵.۰ درصد از مدیران، کارشناسان و نخبگان محلی بودند. همچنین ۲۱۴ نفر معادل ۵۵.۷ درصد شاغل، ۷۲ نفر معادل ۱۸.۸ درصد بیکار، ۴۸ نفر معادل ۱۲.۵ درصد خانه‌دار، ۲۸ نفر معادل ۷.۳ درصد دانشجو و ۲۲ نفر معادل ۵.۷ درصد بازنشسته بودند. از نظر درآمد ماهانه، ۱۶۸ نفر معادل ۴۳.۸ درصد کمتر از ۱۰ میلیون تومان، ۱۴۲ نفر معادل ۳۷.۰

درصد بین ۱۰ تا ۲۰ میلیون تومان، ۵۲ نفر معادل ۱۳.۵ درصد بین ۲۰ تا ۳۰ میلیون تومان و ۲۲ نفر معادل ۵.۷ درصد بیش از ۳۰ میلیون تومان درآمد داشتند. میانگین درآمد ماهانه پاسخگویان نیز ۱۴.۸ میلیون تومان با انحراف معیار ۷.۳ میلیون تومان بود. این ترکیب نشان می‌دهد داده‌های پژوهش از طیفی متنوع از ساکنان شهری و روستایی و نیز افراد دارای تجربه مدیریتی و کارشناسی در جزیره قشم گردآوری شده است.

برای بررسی وضعیت متغیرهایی که مستقیماً با مسئله پژوهش ارتباط داشتند، ابتدا شاخص‌های مربوط به کیفیت مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای و همچنین ابعاد مرتبط با نمودهای توسعه نامتوازن بررسی شدند. نتایج نشان داد که ارزیابی پاسخگویان از وضعیت مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای به‌طور کلی پایین‌تر از حد متوسط مقیاس پنج‌درجه‌ای بود. میانگین کارآمدی مدیریت منطقه آزاد برابر با ۲.۴۲، شفافیت در تخصیص منابع ۲.۳۱، مشارکت جامعه محلی در تصمیم‌گیری ۲.۲۵، هماهنگی نهادی ۲.۳۷ و پاسخگویی نهادی ۲.۴۱ بود. میانگین کل این سازه برابر با ۲.۳۵ به دست آمد که پایین‌ترین میانگین در میان سازه‌های اصلی پژوهش بود. این یافته نشان می‌دهد پاسخگویان بیشترین ضعف را در بعد نهادی و مدیریتی توسعه جزیره قشم ادراک کرده‌اند. پایین‌ترین مقدار مربوط به مشارکت جامعه محلی با میانگین ۲.۲۵ بود که بیانگر محدود بودن نقش جامعه محلی در فرایند تصمیم‌گیری و طراحی سیاست‌های توسعه‌ای است. همچنین پایین بودن میانگین شفافیت در تخصیص منابع و هماهنگی نهادی نشان می‌دهد که نحوه برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های توسعه‌ای از دیدگاه پاسخگویان با کاستی‌های قابل توجهی همراه بوده است.

جدول ۱

شاخص‌های توصیفی مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای و نمودهای توسعه نامتوازن در جزیره قشم

سازه	شاخص	میانگین	انحراف معیار
مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای	کارآمدی مدیریت منطقه آزاد	۲.۴۲	۰.۹۱
مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای	شفافیت در تخصیص منابع	۲.۳۱	۰.۹۴
مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای	مشارکت جامعه محلی	۲.۲۵	۰.۸۸
مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای	هماهنگی نهادی	۲.۳۷	۰.۸۲
مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای	پاسخگویی نهادی	۲.۴۱	۰.۸۶
توسعه اقتصادی نامتوازن	فرصت‌های شغلی	۲.۶۱	۰.۸۷
توسعه اقتصادی نامتوازن	توزیع درآمد	۲.۴۸	۰.۹۱
توسعه اقتصادی نامتوازن	سرمایه‌گذاری محلی	۲.۷۴	۰.۸۲
توسعه اقتصادی نامتوازن	دسترسی به تسهیلات	۲.۳۶	۰.۹۵
توسعه اجتماعی نامتوازن	خدمات آموزشی	۲.۸۳	۰.۷۶
توسعه اجتماعی نامتوازن	خدمات درمانی	۲.۴۷	۰.۸۸
توسعه اجتماعی نامتوازن	مشارکت اجتماعی	۲.۶۴	۰.۸۲
توسعه فرهنگی نامتوازن	فعالیت‌های فرهنگی	۲.۶۶	۰.۸۱
توسعه فرهنگی نامتوازن	فضاهای فرهنگی	۲.۳۹	۰.۸۴
توسعه فرهنگی نامتوازن	مشارکت فرهنگی	۲.۵۷	۰.۸۸

در بعد اقتصادی، میانگین کلی شاخص‌ها ۲.۶۵ بود که پایین‌تر از حد متوسط مقیاس قرار داشت. دسترسی به تسهیلات با میانگین ۲.۳۶ و توزیع درآمد با میانگین ۲.۴۸ پایین‌ترین ارزیابی‌ها را دریافت کردند. در بعد اجتماعی نیز میانگین کلی ۲.۷۴ به دست آمد و خدمات درمانی با میانگین ۲.۴۷ یکی از ضعیف‌ترین شاخص‌ها بود. در بعد فرهنگی، میانگین کل ۲.۸۳ بود و فضاهای فرهنگی با میانگین ۲.۳۹

پایین‌ترین مقدار را داشت. این الگو نشان می‌دهد که کاستی‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری همزمان با نابرابری در برخورداری اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مناطق مختلف جزیره مشاهده شده است. در مقابل، برخی ظرفیت‌های عمومی جزیره مانند نقش گردشگری با میانگین ۳.۱۲، احساس امنیت با میانگین ۳.۰۸، حفظ فرهنگ بومی با میانگین ۳.۲۱ و تأثیر فرهنگ گردشگری با میانگین ۳.۳۴ وضعیت مساعدتری داشتند. بنابراین مسئله اصلی مورد مشاهده، فقدان کامل ظرفیت توسعه نبود، بلکه نحوه مدیریت، توزیع و تبدیل این ظرفیت‌ها به منافع متوازن برای مناطق و گروه‌های مختلف جزیره بود.

پیش از آزمون روابط میان متغیرها، نرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف بررسی شد. سطح معناداری متغیرهای اصلی بیشتر از ۰.۰۵ بود. مقدار سطح معناداری برای توسعه اقتصادی ۰.۰۸۷، توسعه اجتماعی ۰.۰۶۵، توسعه فرهنگی ۰.۱۱۲، عوامل نهادی و مدیریتی ۰.۰۷۴، نابرابری منابع اقتصادی ۰.۰۹۱ و ضعف زیرساخت‌های اجتماعی ۰.۰۷۳ به دست آمد. بنابراین فرض نرمال بودن داده‌ها رد نشد و استفاده از آزمون‌های پارامتریک برای تحلیل روابط میان متغیرها امکان‌پذیر بود.

در ادامه، رابطه میان عوامل نهادی و مدیریتی و توسعه نامتوازن بررسی شد. ضریب همبستگی پیرسون میان این دو متغیر برابر با ۰.۶۵ و در سطح کمتر از ۰.۰۱ معنادار بود. این مقدار بالاترین ضریب همبستگی در میان عوامل مورد بررسی با توسعه نامتوازن بود. برای مقایسه، ضرایب همبستگی نابرابری منابع اقتصادی، ضعف زیرساخت‌های اجتماعی و تفاوت‌های جغرافیایی با توسعه نامتوازن به ترتیب برابر با ۰.۶۱، ۰.۵۸ و ۰.۴۲ بود. بنابراین، اگرچه عوامل اقتصادی، زیرساختی و جغرافیایی نیز با توسعه نامتوازن ارتباط داشتند، رابطه عوامل نهادی و مدیریتی با تداوم توسعه نامتوازن قوی‌تر بود.

جدول ۲

رابطه عوامل مؤثر با توسعه نامتوازن در جزیره قشم

متغیر	ضریب همبستگی با توسعه نامتوازن	سطح معناداری
عوامل نهادی و مدیریتی	۰.۶۵	<۰.۰۰۱
نابرابری منابع اقتصادی	۰.۶۱	<۰.۰۰۱
ضعف زیرساخت‌های اجتماعی	۰.۵۸	<۰.۰۰۱
تفاوت‌های جغرافیایی	۰.۴۲	<۰.۰۰۱

بر اساس نتایج جدول ۲، هرچه ضعف مدیریت، پایین بودن شفافیت، محدود بودن مشارکت جامعه محلی، ناهماهنگی نهادی و ناکارآمدی سیاست‌های توسعه‌ای افزایش یافته، میزان توسعه نامتوازن نیز بیشتر شده است. وجود همبستگی ۰.۶۵ نشان می‌دهد میان کیفیت حکمرانی توسعه‌ای و وضعیت توزیع فرصت‌ها و امکانات در سطح جزیره ارتباط قابل توجهی وجود دارد. از سوی دیگر، شدت این رابطه در مقایسه با سایر عوامل بیانگر آن است که تفاوت‌های توسعه‌ای مشاهده‌شده را نمی‌توان صرفاً به محدودیت‌های جغرافیایی یا کمبود منابع نسبت داد و کیفیت مدیریت و طراحی سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی جایگاه برجسته‌تری در تبیین وضعیت موجود دارد.

برای آزمون مستقیم فرضیه اصلی پژوهش، تحلیل رگرسیون خطی انجام شد. نتایج نشان داد ضریب استاندارد اثر عوامل نهادی و مدیریتی بر توسعه نامتوازن برابر با ۰.۶۳ است. مقدار t برابر با ۱۳.۱۲ و سطح معناداری کمتر از ۰.۰۰۱ بود. همچنین ضریب تعیین مدل برابر با ۰.۴۰ به دست آمد. بنابراین عوامل نهادی و مدیریتی به تنهایی قادر بودند ۴۰ درصد از تغییرات توسعه نامتوازن در جزیره قشم را تبیین کنند.

نتایج رگرسیون عوامل نهادی و مدیریتی بر توسعه نامتوازن

متغیر پیش‌بین	ضریب بتای استاندارد	t	سطح معناداری	R ²
مدیریت ناکارآمد و سیاست‌های توسعه‌ای نامتناسب با شرایط محلی	۰.۶۳	۱۳.۱۲	<۰.۰۰۱	۰.۴۰

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد با افزایش ناکارآمدی مدیریتی و افزایش عدم تناسب سیاست‌های توسعه‌ای با شرایط محلی، میزان تداوم توسعه نامتوازن نیز افزایش می‌یابد. ضریب بتای ۰.۶۳ بیانگر اثر مثبت و نسبتاً قوی متغیر مدیریتی بر توسعه نامتوازن است. مقدار t بالا و سطح معناداری کمتر از ۰.۰۰۱ نیز نشان می‌دهد این رابطه از نظر آماری معنادار است. بر این اساس، فرضیه اصلی مقاله مبنی بر اینکه «مدیریت ناکارآمد و نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی منجر به تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم می‌شود» مورد تأیید قرار گرفت. برای بررسی جایگاه نسبی مدیریت و سیاست‌گذاری در کنار سایر عوامل، رگرسیون چندگانه نیز انجام شد. مجموعه عوامل مورد بررسی توانستند ۶۲ درصد از واریانس توسعه نامتوازن را تبیین کنند. در این مدل، عوامل نهادی و مدیریتی با بتای ۰.۳۹ بیشترین اثر را داشتند و پس از آن نابرابری اقتصادی با بتای ۰.۳۴، ضعف زیرساخت‌ها با بتای ۰.۲۸ و تفاوت‌های جغرافیایی با بتای ۰.۱۷ قرار گرفتند. آماره t برای عوامل نهادی و مدیریتی برابر با ۸.۵۴ و سطح معناداری کمتر از ۰.۰۰۱ بود. این نتیجه نشان می‌دهد حتی زمانی که اثر عوامل اقتصادی، زیرساختی و جغرافیایی به‌طور همزمان در مدل کنترل می‌شود، کیفیت مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای همچنان قوی‌ترین پیش‌بین توسعه نامتوازن باقی می‌ماند.

برای ارزیابی همزمان روابط میان متغیرها، مدل معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار AMOS نسخه ۲۴ آزمون شد. شاخص‌های برازش نشان دادند مدل نظری با داده‌های تجربی سازگاری مطلوبی دارد. مقدار مجذور کای برابر با ۴۱۲.۳۶ با ۱۹۳ درجه آزادی بود و نسبت مجذور کای به درجه آزادی برابر با ۲.۱۴ به دست آمد. همچنین GFI برابر با ۰.۹۲، AGFI برابر با ۰.۹۰، CFI برابر با ۰.۹۴، TLI برابر با ۰.۹۳، NFI برابر با ۰.۹۱ و RMSEA برابر با ۰.۰۴۸ بود. این مقادیر نشان دادند ساختار روابط مورد انتظار در مدل با داده‌های مشاهده‌شده برازش مناسبی دارد.

در مدل اندازه‌گیری نیز بارهای عاملی شاخص‌های اصلی عوامل نهادی و مدیریتی در سطح مطلوب قرار داشتند. بار عاملی کارآمدی مدیریت برابر با ۰.۷۸، مشارکت محلی ۰.۷۳ و سیاست‌های توسعه‌ای ۰.۷۷ بود و همه این ضرایب در سطح کمتر از ۰.۰۰۱ معنادار بودند. بنابراین شاخص‌های انتخاب‌شده توانایی مناسبی در اندازه‌گیری سازه مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای داشتند. پایایی ترکیبی سازه‌ها نیز بیش از ۰.۷۰ گزارش شد.

نتایج مدل ساختاری نشان داد اثر مستقیم عوامل نهادی و مدیریتی بر توسعه نامتوازن برابر با ۰.۴۶ است که بیشترین ضریب مسیر در مدل محسوب می‌شود. اثر غیرمستقیم این متغیر نیز برابر با ۰.۰۷ و اثر کل آن برابر با ۰.۵۳ بود. در مقایسه، اثر کل نابرابری منابع اقتصادی ۰.۴۴، ضعف زیرساخت‌ها ۰.۳۶ و تفاوت‌های جغرافیایی ۰.۲۴ بود. ضریب تعیین توسعه نامتوازن در مدل ساختاری برابر با ۰.۶۴ به دست آمد؛ بنابراین ۶۴ درصد از واریانس توسعه نامتوازن توسط مجموعه متغیرهای موجود در مدل تبیین شد.

جدول ۴

نتایج مدل ساختاری و جایگاه عوامل نهادی و مدیریتی در تبیین توسعه نامتوازن

شاخص یا مسیر	مقدار
χ^2	۴۱۲.۳۶
df	۱۹۳
χ^2/df	۲.۱۴
GFI	۰.۹۲
AGFI	۰.۹۰
CFI	۰.۹۴
TLI	۰.۹۳
NFI	۰.۹۱
RMSEA	۰.۰۴۸
بار عاملی کارآمدی مدیریت	۰.۷۸
بار عاملی مشارکت محلی	۰.۷۳
بار عاملی سیاست‌های توسعه‌ای	۰.۷۷
اثر مستقیم عوامل نهادی و مدیریتی بر توسعه نامتوازن	۰.۴۶
اثر غیرمستقیم عوامل نهادی و مدیریتی	۰.۰۷
اثر کل عوامل نهادی و مدیریتی	۰.۵۳
tمسیر عوامل نهادی و مدیریتی	۸.۹۱
سطح معناداری مسیر	<۰.۰۰۱
R ² توسعه نامتوازن	۰.۶۴

مقایسه ضرایب مسیر نشان داد عوامل نهادی و مدیریتی با ضریب ۰.۴۶ قوی‌ترین اثر مستقیم را بر توسعه نامتوازن داشتند. پس از آن نابرابری منابع اقتصادی با ضریب ۰.۳۹، ضعف زیرساخت‌های اجتماعی با ضریب ۰.۳۲ و تفاوت‌های جغرافیایی با ضریب ۰.۲۱ قرار گرفتند و تمامی مسیرها در سطح کمتر از ۰.۰۱ معنادار بودند. این ترتیب نشان می‌دهد که نقش مدیریت و سیاست‌گذاری توسعه‌ای حتی در یک مدل چندعاملی نیز از سایر عوامل برجسته‌تر است. همچنین اثر کل ۰.۵۳ برای عوامل نهادی و مدیریتی نشان می‌دهد که این عامل نه تنها به‌طور مستقیم با توسعه نامتوازن ارتباط دارد، بلکه بخشی از اثر آن از طریق نحوه توزیع منابع، زیرساخت‌ها و فرصت‌های توسعه‌ای منتقل می‌شود. در مجموع، یافته‌های پژوهش نشان دادند ارزیابی پاسخگویان از کارآمدی مدیریت، مشارکت محلی، شفافیت در تخصیص منابع، هماهنگی نهادی و پاسخگویی مدیریتی پایین‌تر از حد متوسط است. همبستگی عوامل نهادی و مدیریتی با توسعه نامتوازن برابر با ۰.۶۵ بود و در رگرسیون ساده، این عامل ۴۰ درصد از تغییرات توسعه نامتوازن را تبیین کرد. در رگرسیون چندگانه نیز عوامل نهادی و مدیریتی با بتای ۰.۳۹ قوی‌ترین پیش‌بین توسعه نامتوازن باقی ماندند. در مدل معادلات ساختاری نیز این متغیر دارای بیشترین اثر مستقیم با ضریب ۰.۴۶ و بیشترین اثر کل با ضریب ۰.۵۳ بود و مدل نهایی توانست ۶۴ درصد از واریانس توسعه نامتوازن را تبیین کند. بر این اساس، فرضیه اصلی پژوهش تأیید شد و یافته‌ها نشان دادند که ناکارآمدی مدیریت و عدم انطباق سیاست‌های توسعه‌ای با نیازها و شرایط محلی، نقش محوری در تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تعیین رابطه بین مدیریت ناکارآمد و نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی با تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که ارزیابی پاسخگویان از وضعیت عوامل نهادی و مدیریتی در سطح نسبتاً پایینی قرار دارد و میانگین کل این سازه برابر با ۲.۳۵ بود. در میان شاخص‌های این بعد، مشارکت جامعه محلی با میانگین ۲.۲۵، شفافیت در تخصیص منابع با میانگین ۲.۳۱ و هماهنگی نهادی با میانگین ۲.۳۷ پایین‌ترین مقادیر را داشتند. این یافته نشان می‌دهد که از دیدگاه پاسخگویان، یکی از مهم‌ترین مسائل توسعه‌ای جزیره قشم نه فقدان کامل ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی، بلکه ضعف در نحوه مدیریت، هماهنگی، مشارکت‌دهی جامعه محلی و تخصیص منابع است. به بیان دیگر، وجود ظرفیت‌های اقتصادی، تجاری، گردشگری و طبیعی به تنهایی نتوانسته است توسعه متوازن را در سطح جزیره تضمین کند و کیفیت نظام مدیریت و سیاست‌گذاری نقش تعیین‌کننده‌ای در نحوه توزیع آثار توسعه داشته است. این نتیجه با مطالعاتی همسو است که نشان می‌دهند توسعه منطقه‌ای زمانی می‌تواند آثار فراگیر داشته باشد که نظام‌های مدیریتی و نهادی قادر باشند منابع، فرصت‌ها و ظرفیت‌های موجود را به‌صورت هماهنگ و عادلانه در سطح فضایی توزیع کنند (Mahdi & Mehrpour, 2025; Rahimi, 2017).

نتایج همبستگی نیز نشان داد که عوامل نهادی و مدیریتی با ضریب همبستگی ۰.۶۵ قوی‌ترین رابطه را با توسعه نامتوازن دارند. این مقدار از ضرایب مربوط به نابرابری منابع اقتصادی، ضعف زیرساخت‌های اجتماعی و تفاوت‌های جغرافیایی بیشتر بود. بنابراین، اگرچه توسعه نامتوازن در جزیره قشم پدیده‌ای چندعاملی است، اما کیفیت مدیریت و سیاست‌گذاری در میان عوامل بررسی‌شده جایگاه برجسته‌تری دارد. این یافته را می‌توان چنین تبیین کرد که مدیریت منطقه‌ای، در عمل، حلقه واسط میان منابع موجود و نحوه توزیع آنهاست. حتی اگر یک منطقه از ظرفیت‌های اقتصادی و طبیعی مناسب برخوردار باشد، در صورت ضعف نظام تصمیم‌گیری و تخصیص منابع، این ظرفیت‌ها ممکن است تنها در نقاط خاصی متمرکز شوند و نتوانند به بهبود شرایط مناطق کمتر برخوردار منجر شوند. مطالعات مربوط به توسعه نامتوازن نیز نشان داده‌اند که توزیع فضایی سرمایه و جایگاه مناطق در شبکه‌های تولید و ارزش می‌تواند به ایجاد مسیرهای متفاوت توسعه در مناطق مختلف منجر شود و این تفاوت‌ها در طول زمان تثبیت شوند (Althouse et al., 2023; Teixeira, 2021). بنابراین، شدت رابطه مشاهده‌شده میان عوامل مدیریتی و توسعه نامتوازن را می‌توان نشانه نقش واسطه‌ای و تنظیم‌کننده نهادهای محلی در هدایت یا تشدید نابرابری‌های فضایی دانست.

نتایج رگرسیون ساده نشان داد که مدیریت ناکارآمد و سیاست‌های توسعه‌ای نامتناسب با شرایط محلی با ضریب بتای ۰.۶۳، اثر مثبت و معناداری بر تداوم توسعه نامتوازن دارند و این متغیر به تنهایی قادر است ۴۰ درصد از تغییرات توسعه نامتوازن را تبیین کند. این مقدار بیانگر قدرت تبیین قابل توجه عوامل نهادی و مدیریتی در سطح منطقه‌ای است. بر این اساس، هرچه سیاست‌گذاری‌ها بیشتر از نیازها، ظرفیت‌ها و ویژگی‌های واقعی مناطق مختلف جزیره فاصله بگیرند، احتمال افزایش شکاف میان مناطق برخوردار و کمتر برخوردار بیشتر می‌شود. این یافته با مطالعاتی که بر ضرورت انطباق سیاست‌های توسعه با ویژگی‌های محلی و زمینه‌ای تأکید کرده‌اند همخوانی دارد. برای مثال، پژوهش‌های مرتبط با توسعه اکوتوریسم نشان داده‌اند که اثربخشی برنامه‌های توسعه زمانی افزایش می‌یابد که ظرفیت‌های محیطی، کالبدی، فرهنگی و اجتماعی منطقه در فرآیند برنامه‌ریزی لحاظ شوند (Ghalebandi et al., 2025). همچنین در مطالعات منطقه‌ای، تأکید شده است که الگوهای توسعه فضایی و عملکرد مناطق پیرامونی به شدت تحت تأثیر نحوه برنامه‌ریزی و توجه به ویژگی‌های جغرافیایی و اجتماعی آنها قرار دارند (Sharifinia, 2023; Tache, 2023).

یافته دیگر پژوهش نشان داد که نابرابری در توزیع منابع اقتصادی با ضریب همبستگی ۰.۶۱ رابطه مثبت و معناداری با توسعه نامتوازن دارد. در تحلیل رگرسیون چندگانه نیز این متغیر با بتای ۰.۳۴ پس از عوامل نهادی و مدیریتی دومین عامل اثرگذار بود. این نتیجه نشان می‌دهد که تمرکز فرصت‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری، تسهیلات و درآمد در برخی نقاط جزیره می‌تواند به تعمیق تفاوت‌های توسعه‌ای میان مناطق منجر شود. این یافته با ادبیات توسعه نامتوازن سازگار است. مطالعات انجام‌شده درباره زنجیره‌های ارزش جهانی نشان داده‌اند که جریان سرمایه و ارزش افزوده معمولاً به صورت برابر در فضا توزیع نمی‌شود و برخی مناطق به دلیل موقعیت اقتصادی یا نهادی خود سهم بیشتری از منافع توسعه به دست می‌آورند (Althouse et al., 2023). در سطح منطقه‌ای نیز تفاوت در دسترسی به نظام‌های مهارتی، سرمایه انسانی و زیرساخت‌های تولید می‌تواند مسیرهای متفاوتی از توسعه را در مناطق ایجاد کند (Teixeira, 2021). در مورد قشم نیز می‌توان استدلال کرد که اگر منابع حاصل از تجارت، گردشگری و سرمایه‌گذاری بیشتر در مناطق خاص متمرکز شوند، مناطق روستایی و پیرامونی سهم کمتری از رشد خواهند داشت و شکاف توسعه‌ای استمرار خواهد یافت.

نتایج توصیفی نیز این تفسیر را تقویت می‌کنند. میانگین توسعه اقتصادی برابر با ۲.۶۵ بود و شاخص‌هایی مانند دسترسی به تسهیلات با میانگین ۲.۳۶ و توزیع درآمد با میانگین ۲.۴۸ پایین‌تر از حد متوسط قرار داشتند. این یافته نشان می‌دهد که از دیدگاه پاسخگویان، مسئله اصلی تنها ایجاد فعالیت اقتصادی نیست، بلکه نحوه دسترسی گروه‌ها و مناطق مختلف به فرصت‌های اقتصادی اهمیت دارد. در مطالعات انجام‌شده درباره قشم نیز ظرفیت بالای گردشگری برای توسعه کارآفرینی و ایجاد اشتغال تأیید شده است، اما بهره‌گیری از این ظرفیت به وجود زیرساخت، حمایت نهادی، آموزش و دسترسی مناسب به فرصت‌ها وابسته است (Savadi, 2020). بنابراین می‌توان گفت رشد گردشگری و فعالیت‌های تجاری در صورتی که با سیاست‌های توزیعی و حمایتی مناسب همراه نباشد، ممکن است به رشد بخشی از اقتصاد منجر شود، بدون آنکه بهبود متناظری در همه مناطق جزیره ایجاد کند.

یافته‌های پژوهش همچنین نشان داد که ضعف زیرساخت‌های اجتماعی با توسعه نامتوازن رابطه معناداری دارد و در مدل رگرسیون چندگانه با بتای ۰.۲۸ بر توسعه نامتوازن اثرگذار است. وضعیت خدمات درمانی، آموزشی و مشارکت اجتماعی نیز در سطح متوسط رو به پایین ارزیابی شد. این یافته نشان می‌دهد که توسعه نامتوازن تنها به نابرابری اقتصادی محدود نیست و در دسترسی به خدمات اجتماعی نیز نمود پیدا می‌کند. نتایج پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که سرمایه انسانی در حوزه آموزش و سلامت می‌تواند آثار متفاوتی بر رشد اقتصادی مناطق داشته باشد و توزیع نامتوازن این ظرفیت‌ها خود زمینه‌ساز توسعه نامتوازن شود (Sepehroust et al., 2014). از سوی دیگر، توسعه استعدادها و سرمایه انسانی زمانی می‌تواند به عملکرد پایدار منجر شود که فرصت‌های رشد و مشارکت به شکل فراگیر در اختیار گروه‌های مختلف قرار گیرد (Kaliannan et al., 2023). بر این اساس، ضعف دسترسی برخی مناطق جزیره به زیرساخت‌های اجتماعی و آموزشی می‌تواند توان آنها را برای بهره‌برداری از فرصت‌های اقتصادی جدید کاهش دهد و در بلندمدت به بازتولید شکاف‌های توسعه‌ای منجر شود.

در بعد فرهنگی نیز میانگین کلی ۲.۸۳ به دست آمد و شاخص فضاها و فرهنگی با میانگین ۲.۳۹ و مشارکت فرهنگی با میانگین ۲.۵۷ در سطح پایینی قرار داشتند. در مقابل، نفوذ فرهنگ گردشگری و حفظ فرهنگ بومی میانگین‌های بالاتری داشتند. این الگو نشان می‌دهد که تغییرات فرهنگی ناشی از توسعه گردشگری و تعاملات اقتصادی در جزیره فعال بوده است، اما زیرساخت‌های رسمی فرهنگی متناسب با این تحولات توسعه نیافته‌اند. مطالعات پیشین نشان داده‌اند که جهانی‌شدن فرهنگی و توسعه شهری می‌تواند پیامدهای پیچیده‌ای برای هویت و پایداری فرهنگی جوامع محلی داشته باشند و در صورت ضعف سیاست‌گذاری، موجب عدم تعادل میان رشد اقتصادی و حفظ ظرفیت‌های فرهنگی شوند (Ezeudu, 2024). همچنین برنامه‌ریزی فرهنگی مبتنی بر آینده‌نگری می‌تواند به هماهنگ‌سازی توسعه شهری و منطقه‌ای با

تحولات اجتماعی و فرهنگی کمک کند (Mohammadi Azar, 2023). از این رو، می‌توان نتیجه گرفت که نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط محلی در قشم نه تنها آثار اقتصادی و اجتماعی، بلکه پیامدهای فرهنگی نیز دارد.

نتایج مربوط به تفاوت‌های جغرافیایی نیز نشان داد که این عامل با ضریب همبستگی ۰.۴۲ با توسعه نامتوازن مرتبط است و در مدل چندمتغیره نیز اثر معنادار اما ضعیف‌تری نسبت به عوامل مدیریتی و اقتصادی دارد. این یافته نشان می‌دهد که فاصله از مراکز اقتصادی، پراکندگی سکونتگاه‌ها و تفاوت در سطح دسترسی به زیرساخت‌ها می‌توانند در ایجاد نابرابری فضایی نقش داشته باشند، اما این عوامل به تنهایی تعیین‌کننده نیستند. در واقع، تأثیر جغرافیا تا حد زیادی می‌تواند از طریق نوع مدیریت و سیاست‌گذاری تعدیل شود. پژوهش‌های مربوط به برنامه‌ریزی فضایی نیز تأکید کرده‌اند که ارتباط و یکپارچگی فضایی، دسترسی و مدیریت شبکه‌های زیرساختی برای کاهش تفاوت‌های منطقه‌ای اهمیت دارد (Tache, 2023). همچنین مطالعات مربوط به بازآفرینی و استفاده مجدد از فضاهای شهری نشان داده‌اند که ظرفیت‌های مکانی تنها زمانی به توسعه مؤثر منجر می‌شوند که در قالب برنامه‌ریزی یکپارچه و متناسب با ویژگی‌های محلی به کار گرفته شوند (Zhou et al., 2022). بنابراین، تفاوت جغرافیایی در قشم را می‌توان عاملی دانست که در صورت ضعف مدیریت، اثر آن بر توسعه نامتوازن تشدید می‌شود.

یکی از مهم‌ترین یافته‌های پژوهش در رگرسیون چندگانه مشاهده شد؛ به‌طوری‌که مجموعه عوامل مستقل ۶۲ درصد از واریانس توسعه نامتوازن را تبیین کردند و در میان آنها عوامل نهادی و مدیریتی با بتای ۰.۳۹ بیشترین سهم را داشتند. این نتیجه نشان می‌دهد توسعه نامتوازن در قشم را نمی‌توان صرفاً حاصل کمبود منابع اقتصادی یا تفاوت‌های طبیعی دانست. نحوه مدیریت منابع، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مشارکت‌دهی جامعه محلی نقشی تعیین‌کننده‌تر دارد. این یافته با پژوهش‌هایی همخوانی دارد که نشان داده‌اند مدیریت دارایی‌ها و منابع عمومی یکی از ارکان توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای است و ضعف در این حوزه می‌تواند بهره‌وری و عدالت فضایی را کاهش دهد (Mahdi Mehrpour, 2025). از سوی دیگر، تحولات جدید در مدیریت شهری و محیطی نشان می‌دهد استفاده از فناوری‌های هوشمند می‌تواند به بهبود تخصیص منابع و تصمیم‌گیری کمک کند، مشروط بر آنکه در چارچوب سیاست‌گذاری هماهنگ و پاسخگو به کار گرفته شود (Reddy et al., 2025). بنابراین، مسئله اصلی نه تنها مقدار منابع، بلکه ظرفیت نظام مدیریتی برای استفاده هدفمند و متوازن از آنهاست.

مدل معادلات ساختاری نیز یافته‌های رگرسیونی را تأیید کرد. شاخص‌های برازش مدل در سطح مطلوب قرار داشتند و ضریب تعیین توسعه نامتوازن برابر با ۰.۶۴ بود. در این مدل، عوامل نهادی و مدیریتی با ضریب مسیر ۰.۴۶ بیشترین اثر مستقیم را بر توسعه نامتوازن داشتند و اثر کل این متغیر نیز برابر با ۰.۵۳ بود. این یافته اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا نشان می‌دهد عوامل نهادی نه تنها به طور مستقیم بر توسعه نامتوازن اثر می‌گذارند، بلکه بخشی از اثر آنها از طریق نحوه توزیع منابع و زیرساخت‌ها منتقل می‌شود. چنین الگویی با این دیدگاه همخوان است که توسعه منطقه‌ای نتیجه تعامل نهادها، ظرفیت‌های اقتصادی و ویژگی‌های فضایی است و کیفیت سیاست‌گذاری می‌تواند مسیر بهره‌برداری از منابع را تعیین کند (Althouse et al., 2023; Rahimi, 2017). به همین دلیل، هرگونه اصلاح در الگوی توسعه قشم بدون بازنگری در سازوکارهای مدیریتی و نحوه طراحی سیاست‌های توسعه‌ای احتمالاً اثر محدودی خواهد داشت.

نتایج پژوهش همچنین نشان داد بارهای عاملی کارآمدی مدیریت، مشارکت محلی و سیاست‌های توسعه‌ای به ترتیب برابر با ۰.۷۸، ۰.۷۳ و ۰.۷۷ بوده‌اند. این یافته تأیید می‌کند که این مؤلفه‌ها عناصر مرکزی سازه نهادی در این پژوهش هستند. مشارکت جامعه محلی از این نظر اهمیت ویژه‌ای دارد که سیاست‌های توسعه‌ای زمانی می‌توانند با شرایط محلی منطبق شوند که دانش و تجربه ساکنان، فعالان اقتصادی و کنشگران بومی در فرآیند تصمیم‌گیری وارد شود. در ادبیات توسعه منابع انسانی نیز بر فراگیری و مشارکت گروه‌های مختلف در فرایندهای توسعه تأکید شده است (Kaliannan et al., 2023). از سوی دیگر، مدیریت تحولات جدید اقتصادی از جمله دارایی‌ها و ساختارهای دیجیتال

نیز نیازمند چارچوب‌های نهادی روشن و سازگار است و ضعف تنظیم‌گری می‌تواند به ایجاد فرصت‌های نابرابر منجر شود (Oliynyk & Kucheriavyi, 2023). این نکته برای منطقه آزادی مانند قشم، که در معرض جریان‌های جدید سرمایه و فناوری قرار دارد، اهمیت ویژه دارد. یافته‌های این پژوهش همچنین با مطالعاتی همسو است که نشان داده‌اند پروژه‌های بزرگ و سرمایه‌گذاری‌های شاخص الزاماً به توسعه متوازن مناطق پیرامونی منجر نمی‌شوند. بررسی اثر پروژه‌های نمادین شهری نشان داده است که آثار توسعه‌ای چنین پروژه‌هایی به شدت به شرایط محلی، پیوند آنها با اقتصاد منطقه و وجود سیاست‌های مکمل بستگی دارد (Patterson, 2022). بنابراین، در قشم نیز تمرکز بر پروژه‌های بزرگ تجاری، گردشگری یا زیرساختی بدون ایجاد ارتباط با اقتصاد و جامعه محلی ممکن است صرفاً برخی کانون‌های توسعه را تقویت کند. از همین رو، سیاست‌گذاری باید به جای اتکای صرف بر پروژه‌های بزرگ، بر ایجاد شبکه‌ای از فرصت‌های اقتصادی و خدماتی در مناطق مختلف جزیره متمرکز شود.

همچنین حفظ میراث و ظرفیت‌های فرهنگی و طبیعی باید بخشی از سیاست‌گذاری توسعه‌ای باشد. مطالعات نشان داده‌اند که حفاظت از میراث فرهنگی می‌تواند در صورت ادغام با برنامه‌ریزی توسعه، به تقویت هویت محلی و ایجاد فرصت‌های پایدار اقتصادی کمک کند (Rezaei & Karimi, 2024). همچنین استفاده از ابزارهای دیجیتال در حفاظت از میراث می‌تواند میان توسعه و صیانت از منابع فرهنگی پیوند برقرار کند (Huang & Li, 2025). از این منظر، سیاست‌های توسعه‌ای قشم باید ویژگی‌های بومی، میراث فرهنگی و ظرفیت‌های محیطی را به عنوان بخشی از سرمایه توسعه‌ای جزیره در نظر بگیرند. نادیده گرفتن این ظرفیت‌ها و تدوین برنامه‌های یکسان برای مناطق مختلف می‌تواند نه تنها نابرابری اقتصادی، بلکه شکاف‌های فرهنگی و هویتی را نیز افزایش دهد.

در مجموع، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تداوم توسعه نامتوازن در جزیره قشم حاصل تعامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی و نهادی است، اما عوامل مدیریتی و سیاست‌گذاری نقش محوری تری دارند. یافته اصلی پژوهش آن است که مدیریت ناکارآمد، ضعف شفافیت و هماهنگی، محدود بودن مشارکت جامعه محلی و نبود سیاست‌های توسعه‌ای متناسب با شرایط متفاوت مناطق جزیره، با افزایش توسعه نامتوازن ارتباط مستقیم و معناداری دارند. این نتیجه نشان می‌دهد اصلاح الگوی توسعه در قشم نیازمند تغییر از سیاست‌گذاری متمرکز و نسبتاً یکسان به سمت مدیریت منطقه‌ای حساس به زمینه، مشارکتی، شفاف و مبتنی بر تفاوت‌های محلی است. چنین رویکردی می‌تواند امکان توزیع متوازن‌تر فرصت‌های اقتصادی، خدمات اجتماعی و زیرساخت‌های فرهنگی را فراهم کند و ظرفیت‌های موجود جزیره را از رشد نقطه‌ای و متمرکز به سمت توسعه فراگیرتر هدایت کند.

یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر، اتکا به داده‌های مقطعی و ادراکی پاسخگویان بود؛ از این رو، روابط مشاهده‌شده میان مدیریت ناکارآمد، سیاست‌های توسعه‌ای و توسعه نامتوازن را نمی‌توان به طور کامل به عنوان روابط علی قطعی تفسیر کرد. همچنین بخشی از داده‌ها بر اساس برداشت افراد از وضعیت مدیریت، توزیع منابع و دسترسی به خدمات گردآوری شد و ممکن است تحت تأثیر تجربه‌های فردی یا شرایط محل سکونت پاسخگویان قرار گرفته باشد. پراکندگی جغرافیایی سکونتگاه‌های جزیره و دشواری دسترسی یکسان به همه مناطق نیز ممکن است بر ترکیب نمونه اثر گذاشته باشد. افزون بر این، شرایط اقتصادی و سیاستی منطقه آزاد می‌تواند در دوره‌های مختلف تغییر کند و بنابراین یافته‌های این پژوهش بیشتر بیانگر وضعیت دوره زمانی مورد بررسی است.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده از طرح‌های طولی برای بررسی تغییرات توسعه نامتوازن و کیفیت سیاست‌گذاری در دوره‌های زمانی مختلف استفاده شود. همچنین ترکیب داده‌های پیمایشی با شاخص‌های عینی مانند میزان سرمایه‌گذاری، توزیع بودجه‌های عمرانی، تعداد مراکز خدماتی، اشتغال محلی و فاصله دسترسی به زیرساخت‌ها می‌تواند تصویر دقیق‌تری از نابرابری فضایی ارائه دهد. انجام مطالعات مقایسه‌ای میان مناطق شهری و روستایی جزیره و نیز مقایسه قشم با سایر مناطق آزاد کشور می‌تواند به شناسایی عوامل مشترک و زمینه‌ای

کمک کند. همچنین پیشنهاد می‌شود نقش متغیرهایی مانند مشارکت محلی، اعتماد نهادی، شفافیت، سرمایه اجتماعی و کیفیت حکمرانی به عنوان متغیرهای میانجی یا تعدیل‌کننده در مدل‌های آینده بررسی شود.

در سطح کاربردی، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های توسعه‌ای جزیره بر اساس تفاوت‌های واقعی میان مناطق شهری، روستایی، تجاری و گردشگری بازطراحی شوند و تخصیص منابع بر مبنای شاخص‌های شفاف محرومیت و نیاز محلی انجام گیرد. مشارکت نمایندگان جوامع محلی، فعالان اقتصادی و نخبگان بومی در فرایند برنامه‌ریزی باید به صورت ساختاریافته افزایش یابد و سازوکارهای مشخصی برای پاسخگویی و انتشار اطلاعات مربوط به بودجه و پروژه‌های توسعه‌ای ایجاد شود. همچنین هماهنگی میان سازمان منطقه آزاد، نهادهای محلی و دستگاه‌های اجرایی باید تقویت شود و ارزیابی اثرات فضایی هر برنامه پیش از اجرا مورد توجه قرار گیرد. توسعه زیرساخت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در مناطق کمتر برخوردار، حمایت از کسب‌وکارهای بومی و پیوند دادن پروژه‌های بزرگ با اشتغال و اقتصاد محلی نیز می‌تواند به کاهش شکاف‌های موجود و حرکت به سمت توسعه متوازن‌تر در جزیره قشم کمک کند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Althouse, J., Cahen-Fourot, L., Carballa-Smichowski, B., Durand, C., & Knauss, S. (2023). Ecologically unequal exchange and uneven development patterns along global value chains. *World Development*, 170, 106308. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106308>
- Ezeudu, T. S. (2024). The impact of Cultural Globalization on Sustainable Urban Development in Nigeria. *Journal of Public Administration and Government*, 16-34.
- Ghalebandi, S. L., Soltanzadeh, H., & Khoshbakht Bahramani, S. (2025). Explaining Strategies for Organizing Ecotourism Accommodations within the Framework of Biophilic Architecture Using a Sustainable Ecotourism Development Approach: Study Area of Damavand. *Interdisciplinary Studies in the Excellence of Architecture and Urbanism*(7), 211-235.

- Huang, X., & Li, Z. T. (2025). Sustainable Urban Development and the Role of Digital Conservation in Preserving Cultural Heritage in Malacca. *Land Degradation and Development*. <https://doi.org/10.1002/ldr.70253>
- Kaliannan, M., Darmalinggam, D., Dorasamy, M., & Abraham, M. (2023). Inclusive talent development as a key talent management approach: A systematic literature review. *Human Resource Management Review*, 33(1), 100926. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2022.100926>
- Mahdi, M., & Mehrpour, A. (2025). Management of Public Assets and Its Role in Sustainable Urban Development. Fourth National Conference on Applied Ideas in Educational Sciences, Psychology, and Cultural Studies, Bushehr.
- Mohammadi Azar, S. (2023). Investigating the role of cultural planning in urban development based on foresight studies in Iran. Proceedings of the Third International Conference on Architecture, Civil Engineering, Urban Planning, Environmental Studies, and Islamic Art Horizons, Tabriz.
- Oliynyk, Y., & Kucheriavyyi, A. (2023). Conceptual Framework in the Area of Digital Assets: Issues and Areas of Development. *Finansi Ukraïni*, 2023(8), 97-112. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.08.097>
- Patterson, M. (2022). Revitalization, transformation and the 'Bilbao effect': Testing the local area impact of iconic architectural developments in North America, 2000-2009. *European Planning Studies*, 30(1), 32. <https://doi.org/10.1080/09654313.2020.1863341>
- Rahimi, A. (2017). Nation-Building Strategies and Uneven Development in Iran. *Strategic Studies*, 20(4), 56-101.
- Reddy, G. S., Reddy, M., Chaitanya, K., & Joshi, A. (2025). Environmental Sustainability in the Digital Age: The Role of Smart Technologies in Agriculture, Urban Development, and Energy Management. *International Journal of Environment and Climate Change*, 15(1), 12-24. <https://doi.org/10.9734/ijecc/2025/v15i14669>
- Rezaei, H., & Karimi, F. (2024). Cultural heritage and urban development in Bushehr. *Journal of Cultural Geography*, 28(4), 211-225.
- Savadi, M. (2020). Analyzing the Factors Affecting Entrepreneurship Development in Urban Environments with an Emphasis on Recreational and Sports Tourism (Case Study: Qeshm Island). *Urban Research and Planning*, 11(43), 193-208. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_4510.html?lang=en
- Sepehrdoust, H., Sarshat, M. Q., & Barouti, M. (2014). The Uneven Impact of Human Capital in Health and Education on Economic Growth. *Quarterly Journal of Economic Development Research*, 16, 102-181.
- Sharifinia, Z. (2023). Identifying Drivers Affecting the Formation of Second Homes in Peri-Urban Areas: Central Study Area of Mazandaran Province. *Geography and Regional Development*, 21(1), 297-327. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2023.81385.1251>
- Tache, A.-V. (2023). Analytical Model of Green-Blue Connectivity in the Metropolitan Area of Bucharest. *Present Environment and Sustainable Development*, 17(2), 153-164. <https://doi.org/10.47743/pesd2023172012>
- Teixeira, T. (2021). Global Production Networks and the Uneven Development of Regional Training Systems: Conceptualizing an Approach and Proposing a Research Agenda. *Progress in Human Geography*, 46(2), 507-526. <https://doi.org/10.1177/03091325211050060>
- Zhou, C., Petryshyn, H., Kryvoruchko, O., Кочан, О., & Przystupa, K. (2022). Potential and Opportunities of Use of Postindustrial Buildings and Territories for Urban Development: Case Studies of the Historical Area in Lviv (Ukraine). *Sustainability*, 14(23), 16020. <https://doi.org/10.3390/su142316020>